

Хроніка

НАУКОВІ ЗАКЛАДИ

♦ Асигнування на ВУАН. Раднарко СРСР постановив відпустити з свого резервного фонду на 1927/28 р. 200.000 карб., яко понадкошторисне асигнування Урядові УСРР на будівлю будинку для Української Академії Наук.

Раднарко СРСР доручив Українському Урядові передбачити потрібні кошти понад вказані 200.000 карб. на будівлю будинку Академії Наук в загальному порядку, як за бюджетом УСРР, так і за місцевим бюджетом.

♦ Нові наукові комісії. — При УАН ухвалено утворити патолого-анатомичну комісію в складі голови — акад. Мельникова-Розведенкова, заст. голови — проф. Кучеренка і членів д-рів Соловйова, Квятковського і Смирнкової-Замкової. Ця нова комісія своїм завданням має організацію патолого-анатомичного музею при УАН. Крім того, при комісії вирішено утворити першу в СРСР окрему науково-дослідну кіно-лабораторію.

♦ Про геологічний музей у Києві. На засіданні Укрнауки з 30/XI ц. р. ухвалено утворити в Києві „Національний геологічний музей УСРР“ до складу якого увійдуть Геологічно-Мінералогічний Музей при ІНО і геологічний музей при геологічному кабінеті УАН.

В адміністративному й організаційному відношенні музей підлягає УАН, але з своїм окремим статутом і бюджетом.

На чолі музею стоїть рада, до якої входять також і представники Геологічного Інституту, Укр. відділу Геологічного Комітету і УАН.

♦ Відкриття Істор.-Етнол. відділу А. С. Цими днями, в приміщенні УАН, розпочав свою ділову роботу Історично-етнологічний відділ київської філії Наукової Асоціації Сходознавства.

Новий Відділ має, як дійсних членів, біля 40 видатних наукових робітників-археологів, істориків, філологів, митців то-що.

Перші збори Відділу обрали на його голову — акад. А. Кримського, на заступника голови — акад. Мищенка та на вченого секретаря — П. Лозієва. На почесних членів Відділу обрано — акад. Б. Бартольда та Г. Крачковського.

Обранням закордонних кореспондентів Відділ установив зв'язок з сходознавцями всього світу.

Прилежні наукові засідання Відділу однині відбуватимуться вівторками що-два тижні.

♦ Привітання О. Кобилянській. Спільне зібрання УАН надіслало привітання відомій письменниці Ользі Кобилянській, у зв'язку з її 40-річним ювілеєм літературної діяльності.

♦ Праці акад. Крилова. Академик М. Крилов передав у бібліотеку II Відділу УАН 12 своїх наукових праць, видрукованих за кордоном.

♦ Відрядження акад. Фомина. Спільне зібрання УАН затвердило постанову Фіз.-математичного Відділу про відрядження акад. О. Фомина до Берліна та Парижа на ботанично-географічні екскурсії та для праці в закордонних науково-ботаничних закладах.

♦ До Всесоюзного З'їзду рентгенологів. Організаційний комітет у справі скликання 5-го Всесоюзного з'їзду рентгенологів та радіологів повідомив УАН, що цей з'їзд призначено в Києві на 7—11 травня та запросив представника УАН до участі в організаційних засіданнях.

II Відділ УАН обрав за свого представника акад. Ф. Яновського.

♦ Обмін науковими виданнями з закордоном. Географічне наукове товариство в Гамбурзі звернулося з проханням до УАН надіслати йому всі академічні видання з географії, геології та етнографії.

У свою чергу т-во обіцяє вислати УАН в обмін на академічні видання свої „Мітталунген“ за останні роки.

♦ Одеське Наукове Товариство при Укр. Ак. Наук закладено весною 1926 р. в складі секцій соціально-економічної (голова проф. Загоровський), природничо-математичної (голова проф. Талько-Гринцевич) та історико-філологічної (гол. проф. Лазурський). В лютому 1927 р. закладено педагогічну секцію (гол. проф. Гордієвський). Закладається методична секція.

Наукове Т-во розпочало видавничу роботу. Так, дотепер соціально-економічна секція випустила ч. 1 своїх записок; цими днями виходить ч. 1 записок природничо-математичної секції; історично-філологічна секція випустила працю Копержинського „Обжинки“.

Педагогічна секція видрукувала брошуру проф. Гордієвського „На передодні великого ювілею 1827—17/II 1927 (До святкування 100-их роковин смерті Генріха Песталоці) та готує до друку ч. 1 „Бібліотеки педагогічних класиків“; до цього випуску

увійдуть вибрані твори Песталоцці з коментарями та вступною статтею.

Одеська Окріпсептура Наросвіти протягом 1927/28 навч. року випускатиме в світ журнал-біюлетень та низку книжок краєзнавчого характеру. Журнал буде виходити щомісяця або один раз на два місяці, всього на рік 36 друкованих аркушів.

Видавничий план передбачає видання книжок в загальній кількості до 34 друк. арк. в обмеженій кількості — по 1000 прим. кожної назви.

◆ Перший в Європі музей етнографічної й географічної патології. У Києві передбачається відкрити перший в Європі музей етнографічної й географічної патології.

У завдання музею входить вивчення расових особливостей народів СРСР, географічного поширення різних недуг, недуги різних народів Європи то-що.

◆ Поширення київського музею революції. — В цьому музеї відкрито чотири нові відділи, — реакції, Жовтневої революції, громадянської війни і радянського будівництва. В першому відділі зібрано 350 експонатів, що знайомлять з добою 1906—1917 р. У відділі Жовтневої революції є 15 науково-оброблених та художньо виконаних плакатів. Вони, а також 300 фотознімків та оригінальних листівок дають картину подій Жовтневої революції й боротьби пролетаріату з російською та українською буржуазією. Широко обладнано також і відділ громадянської війни. В ньому є до 1000 експонатів. Четвертий відділ підсумовує досягнення радянського будівництва в різних галузях політичного, господарчого життя за останні десять років.

◆ Сільсько-господарський музей. При Полтавському с.-г. політехнікумі закладають сільсько-господарський музей. Музей стане навчально-показовим закладом для студентів та широких кол селянства.

Згодом музей мають перетворити в агрикультурний технікум.

◆ „Діалектологічний збірник“ починає видавати українська Академія Наук. Нині друкують перший том цього збірника, що містить 3 великих діалектологічних статті: Б. Кобилянського — про гуцульський говір, П. Гладкова — говір села Блштовича на Київщині й Ю. Виноградського про діалектологію Задесення, а також інший матеріал.

◆ „Наука на Україні“. — При всеукраїнській бібліотеці в Києві відкрито виставку „Наука на Україні“ за час 1917—27 р.р. Виставка має до 4 тис. експонатів. З 14 листопада на виставці почали влаштовувати доповіді про розвиток окремих галузей науки на Україні.

◆ Інтерес до української культури. — Київські есперантисти налагодили зв'язок з окремими японськими педагогами, журналістами, літераторами і фабричними робітниками. Японці пишуть, що вони дуже

цікавляться українською культурою, мовою, літературою й мистецтвом. Велике зацікавлення до української літератури виявляють японські літератори, які звернулися з проханням надіслати їм зразки творів українських письменників, зокрема поетів. Японці знають про Т. Г. Шевченка й знайомі з окремими його творами. Японський письменник Мацуба повідомляє, що він прочитав деякі твори Шевченка в перекладі на есперантську мову й вони на нього справили велике враження. Мацуба збирається перекласти дещо з Шевченка на японську мову. Прозбу задоволено і до Японії вислано низку творів українських письменників, журналів і газет.

◆ 3.250 бібліотек. Нині провадиться інтенсивну роботу для комплектування масових бібліотек, що їх Наркомос надіслав як подарунок селянським будинкам, школам, клубам та инш. культурно-освітнім установам. Бібліотеки намічено надіслати до двох сільбудинків на кожний район, всім робітничим клубам, політосвітнім установам національних меншостей, школам та українським селищам по інших республіках. Всього буде розіслано 3.250 бібліотек.

◆ Бібліотека Жовтневої революції. Президія ВУЦВК ухвалила заснувати при ВУЦВК фундаментальну бібліотеку Жовтневої революції. Усі книжкові видавництва, редакції газет і журналів, державні й громадські організації повинні надіслати до цієї бібліотеки по два примірники всіх друкованих матеріалів, що їх вони видавали на 10-річчя Жовтня.

◆ Ювілей Вінницької бібліотеки. 10 листопада Центральна Вінницька бібліотека ім. К. Тімірязева святкувала своє двадцятиріччя.

◆ Відкриття Української робітничої бібліотеки. 22 жовтня ц. р. відбулося в Укр. Роб. Домі в Едмонтоні святочне відкриття української робітничої бібліотеки, з приводу чого відбувся концерт мітинг. В цьому святі взяли участь всі відділи наших братніх організацій, з яких кожний мав своїх промовців.

◆ Бібліотека Ієрусалімського університету звернулася з листом до етнографічної комісії при Українській Академії Наук, пропонуючи мінятися виданням. Бібліотека повідомляє, що вона розпочала видавати трьохмісячний збірник, де міститимуться статті з орієнтології та етнографії. Пропозицію про обмін виданнями прийнято.

◆ Бібліотеки Турції. Бібліотеки Турції реорганізовано. Піля чого в Константинополі замість 80 бібліотек лишилося всього 20; загальна кількість усіх книжок становить 438.000 томів. У провінції 100 бібліотек з загальною кількістю томів — 50.000.

Такі цифри мізерні порівнюючи з бібліотеками СРСР і навіть українськими.

◆ Інтернаціональний конгрес патологів. — При Укр. академії Наук організовано комітет що-до скликання першого Інтернаціонального конгресу патологів у Києві

Комітет складено з представників наукових і науково-громадських організацій України та Союзу.

♦ Про ювілей акад. Багалія. — На одзначення 50 літнього ювілею наукової діяльності акад. Д. І. Багалія Президія Укрнауки 26/XI ухвалила:

1. Вважати потрібним організувати разом з ВУК'ом Робосу, його СНР, Харк. Окр. Відділом Робосу з його СНР, Харк. Науков. Товариством при участі науково-дослідчих установ та громадських організацій — урочисте засідання президії Головнауки разом з указаними організаціями.

День святкування намітити 17 грудня в буд. ім. Блакитного.

2. Організацію урочистого засідання доручити членові Президії проф. Яворському, проф. С. Ю. Семковському та секретареві катедри Історії України тов. Водолажченко.

3. Для відзначення цього ювілею ввійти до РНК з такими пропозиціями:

1) Організувати видання творів акад. Д. І. Багалія.

2) Назвати катедру історії України іменем акад. Д. І. Багалія.

3) Забезпечити катедру історії України і бібліотеку акад. Д. І. Багалія, відповідним приміщенням.

4) Установити Д. І. Багалію пенсію в розмірі 200 карб. щомісячно.

5) Установити щорічну наукову премію ім. Д. І. Багалія в розмірі 1.000 карб. для преміювання роботи з історії України.

6) Присвоїти акад. Д. І. Багалію звання заслуженого діяча науки УСРР.

Ця постанова буде внесена на затвердження наступного засідання Колегії НКО.

♦ Закордонні діячі культури в будинкові ім. Блакитного. 20 липня в будинкові літератури ім. Блакитного відбулася зустріч представників культурно-освітніх і мистецьких організацій Харкова з делегацією закордонних діячів культури. В складі делегації — ряд видатних професорів, письменників і журналістів з різних країн Європи, а також Південної Америки та Япнії.

Делегація завітала на урочисті збори наукових катедр, що цього вечора відбувалися в будинкові ім. Блакитного.

♦ До 25-річчя наукової роботи проф. Беркута. На цей рік припадають 25-ті роковини наукової діяльності відомого історика-медієвіста професора Київського ІНО Леоніда Миколаєвича Беркута.

Проф. Беркут є член кількох наукових товариств. Проф. Беркут надрукував, окрім дрібніших, 25 наукових праць. Основні праці: „Борьба за инвеституру при Генрихе V т. I“, „Императорские привилегии и городские права XII в. в Германии“, „Введение в историю средних веков“, „История немецких городов в средние века“, „Судьба французских городов в средние века“, „Етюды з джерелознавства середньовічної історії“, „Нариси з історії розвитку середньовічної історіографії,

т. I“, „Лекции по истории средних веков до середины IX ст.“ то-що.

♦ До вшанування пам'яті вченого Мечнікова з нагоди 10-ти річчя його смерті. На розпорядчому засіданні Укрнауки постановлено вшанувати пам'ять вченого Мечнікова, для чого перевести в життя такі заходи:

1. Переіменувати Харківську Науково-дослідчу катедру біології в катедру ім. Мечнікова.

2. Розробити проєкт реорганізації цієї катедри протягом 3-х років в Біологічний Інститут ім. Мечнікова.

3. Встановити на будинкові, де жив Мечніков та на будинкові де він вчився (кол. II-га гімназія), мармурові дошки з відповідними написами.

4. Намітити розмір, характер і порядок одержання премії ім. Мечнікова за найкращі наукові праці в галузі біології та медицини.

5. Встановити 4 аспірантських стипендій ім. Мечнікова по 100 карб. кожна.

♦ Про екстернатуру вчителів. Наркомос видав розпорядження, що коли вчитель працює в школі не менш 3-х років, але не має належної кваліфікації і формального права вчителювати, залишається на своїй посаді з умовою скласти іспити поступово екстерном при Педвузі, згідно з положенням про екстернат.

Отже коли вчитель дасть довідку, що він реєструвався при Педвузі для екстернатури, йому дається право вчителювати доти, поки буде повідомлення від Педвуза, що він не склав іспита і втратив право на екстернатуру.

ЦК Педстажу при НКО більше не існує.

♦ Пояснення НКО. За останній час помічається, що деякі з музеїв, що знаходяться на місцевому бюджеті, купують на досить значні суми для поповнення своїх збірок муляж і підробки пам'яток культури з майстерень Ленінграда. Отже НКО розіслав на місця обіжники з роз'ясненням, що такі штучні колекції, як наочні приладдя, пристосовуються не для музеїв, а для шкіл.

Музеї повинні витратити гроші, що асигнуються на убові витрати цих музеїв, на збирання пам'яток культури і природи свого краю (археологічні, історичні, мистецькі, ботаничні, геологічні, зоологічні, етнографічні, мінералогічні, кустарно-технічні і т. п.).

♦ Багатий видавничий архів Західної Європи. Архів видавничої фірми „Брайткопф і Хертен“ в Лейпцігу, де зібрано найкращі видання, починаючи з 1719 р. є найбагатший приватний видавничий архів та найцінніші колекції автографів. Цей архів має значіння для всіх діянок науки — історії літератури, мистецтва, історії книги, й в першу чергу, для історії музики 18, 19 стор.

Він обіймає 80.000 різних видань та коло 5.000 оригінальних рукописів від Баха до Букчині та новіших. Там є майже всі видатні імена, що їх видавала ця видавнича фірма, починаючи від 1719 року до наших

днів. Там зібрано крім цього 800.000 оригіналів рукописів різних видань з різних галузів знання.

При архіві єсть бібліотека з 100 філіялами і вони є дуже цінні для історії друку двох віків. Цей архів найбагатший на світі.

♦ Тюрко-татарська діалектологія. Товариство обслідування й вивчення Азербайджану видало працю професора Чобан-Заде „Тюрко-татарская диалектология“. Праця ця буде потрібною допомогою всім, хто вивчає тюркологію.

♦ Латинська абетка в Туреччині. Питання про запровадження в Туреччині латинської абетки набуло нової сили: ще 1927 року буде вжито заходів до заміни арабської абетки латинською. Турецька преса зазначає своєчасність цієї заміни „на користь збереження культурного зв'язку з турецькою громадою, зокрема з Азербайджаном, де заміну арабської абетки латинською вже успішно переведено“.

♦ Халдовзнавство. Товариство обслідування й вивчення Азербайджану видало книгу професора Мешанинова „Халдоведение. История древнего Вана, включая древнейшие сведения о Закавказьи. Система письма и чтения урарских клинописи“. Книгу складено з 16 друкованих аркушів, 24 текстів клинопису й 30 ріжних світлин.

♦ Записки декабриста Муравйова. В книгозбірні держуніверситету Грузії знаходиться рукописний примірник записок декабриста, колишнього корнета Кавалергардського полку, Олександра Михайловича Муравйова, що був засланий до Нерчинських

рудень. Записки Муравйов писав у Сибіру французькою мовою. Цей примірник належав колись його внучці — Н. В. Вачнадзе; Л. Денницін купив у неї цього рукопису разом з старовинним дагеротипом і знімком з мініатюрного, зробленого на слонової кості, портрета А. М. Муравйова, — все це Л. Денницін передав у 1923 році до книгозбірні держуніверситету Грузії.

Дагеротип і оригінал портрета Муравйова знаходяться в Пушкінському домі при Ленінградській Академії Наук.

Зовнішньо рукопис зберігся в тім вигляді, в яким взагалі зберігали в старовину родові папери: рудувата, сап'янова обгортка — зшиток у вісімку; половину його — 39 листків — записано, друга половина — 37 — пуста.

Записки починаються присвяченням на окремому листкові. „В'язень хоче сповістити про те, за що він носить свої кайдани“, далі — докладний опис грудневого повстання.

Записки готує до друку професор Полієвтков.

Другий примірник Муравйовського рукопису знаходився серед паперів князя Лобанова-Ростовського, а по його смерті перейшов до особистої книгозбірні Миколи II.

Журнал „Былое“ видав цю копію в 1922 році в перекладі і з примітками С. Я. Штрайха.

Деякі витяги з французького оригіналу подано у книзі Шимана: „Вбивство Павла I і вступ на престол Миколи I“, що вийшла друком у Берліні в 1902 році.

Але порівнюючи тифліський рукопис із перекладом Штрайха, виявили деяку неопанованість що до імен та інше. А — ко

ДЕСЯТЬ РОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ

(До виставки „Книга й преса України на 10-ті роковини Жовтневої Революції“)

До Жовтневих днів вирішено було відкрити у Харкові виставку „Книга й преса України на 10-ті роковини Жовтневої Революції“.

Передбачалося, що участь у цій виставці візьме не тільки Українська Книжкова Палата, але і всі видавництва України від найбільшого — Держвидаву до дрібних і приватних включно. Притягти, однак, до участі всі видавництва не довелося. Утворений для цієї справи виставком, обмежився, головню, видавництвами, що перебувають у Харкові та деякими київськими. („Сяйво, Київське Музичне Підприємство“).

Такий стан, правда, мало відбився на виставці, бо Книжкова Палата, оскільки дозволило їй місце, виставила видання майже всіх видавництв.

Широко розвинути відділи виставки допомогло те, що відкрито її в новому, ще незавершеному, будинковій промисловості.

Усю виставку розміщено у 23 кімнатах.

Центральне місце, як уже говорилося, займала Українська Книжкова Палата, далі, найбільші на Україні видавництва — „Держ-

видав“, „Книгоспілка“, „Пролетарий“, „Український Робітник“, „Радянський Селянин“, „Наукова Думка“, Видавництва „ЦСУ“, „НКЮ“, „РУХ“, „Київське Музичне Підприємство“, низка дрібних видавництв, як „Сяйво“, „Плужанин“, „Валпите“, а також видавництва: „ГІЗ“, РСФСР, „Центрвидав“ (разом з експонатами Української Книжкової Палати) тощо.

Тут стисло можна в загальних рисах сказати про експонати Української Книжкової Палати та разом про всі видавництва.

Українська Книжкова Палата виставила по роках (1917—1927) книжкову продукцію усіх видавництв України лише українською мовою (що й входило в завдання виставки).

Це дало змогу простежити рік за роком не тільки технічне, але ж і змістовне поліпшення й розвиток нашої книги.

Виставлено було все в такий спосіб, щоб одвідувач міг простежити не тільки технічний бік книжки — од примітивних брошур перших років революції до великих художніх видань наших днів, але і що саме змістом прогресувало.

Розвиток української книги по роках видко з таких чисел¹⁾.

Табл. 1

Роки	Кільк. назв. україн.	Всього видано назв
1917	747	1373
1918	1084	1526
1919	665	1414
1920	457	860
1921	214	667
1922	372	1360
1923/24	885	2757
1924/25	1813	4508
1925/26	2116	4970
1926/27	2444	5008

Слід для порівняння додати ще такі числа з минулого розвитку української книжкової продукції. За час од 1798 року (виходу з друку „Енеїди“ Котляревського — початку нової української літератури) й до року 1916 всього видано українських книжок (на території колишньої російської України) — 2531, щоб-то число, що рівняється, приблизно, останньому 1926/27 року.

Роки 1917—1918 в українській книжковій продукції, як бачимо, відразу-ж підносять українську книжку, але дальші роки 1919—1920 і особливо 1921 різко міняють цю картину. Причини — наслідки війни громадянської та особливо недорідів, а з ними й голоду. Однак, роки 1922 і дальші знову безупинно підносять українську книжку, при чому, як довела виставка, не тільки числом, але ж і змістом. Такі видання як довга низка академічних праць (всякі „Записки“, „Збірники“, окремі й великі наукові розвідки), твори майже всіх українських класиків, праці з історії української літератури та багато великої ваги наукових праць — найкращий тому доказ.

Щоб порівняти, яке місце займає українська книжкова продукція серед інших країн світу, як розвивається наша книжка, наведемо ще такі числа з років 1924 та 1925. Див. табл. 2.

Відкинувши тут порівняння, що до пропорційності населення України та інших держав, зауважимо тільки, що в таких державах як Італія та Естонія, книжкова продукція впала року 1925 проти року 1924.

Окрема кімната Української Книжкової Палати показує пресу України, на жаль, лише за роки 1919—1920 (як роки громадянської війни) та року 1927 (для порівняння).

Підсумки в цій справі на 1-е квітня року 1927 дають таку картину.

Табл. 2

Країни	Роки	
	1924	1925
Німеччина	23082	31595
Великобританія	12706	14943
Франція	9403	13202
Сполучені Штати	9012	9574
Італія	6321	5804
Польща	5138	5698
Україна	4508	4970
Данія	3606	3752
Швеція	3058	3114
Болгарія	2472	3031
Угорщина	2065	2772
Португалія	1710	2558
Швейцарія	1610	2021
Еспанія	1524	1748
Норвегія	1160	1228
Естонія	799	768

Всього газет на той час виходило — 89; з них: українських — 55, російських — 24, газет для нацменшостей України — 10, з тіражем: українських — 437.000, російських — 338.000 примірників.

Крім того Українська Книжкова Палата виставила ще — чи не для порівняння — книжкову продукцію українською мовою, що виходила поза межами радянської України — в Галичині, Чехословаччині, Австрії, Америці то-що, головне, з видань років 1914—1927.

І, нарешті, останнє що дала Українська Книжкова Палата, так це, спільно з Центрвидавком, нацменівську літературу мовою німецькою, латиською, польською, болгарською, єврейською та молдаванською. Окремі видавництва України займали окремі (великі видавництва) чи спільні (малі чи дрібні видавництва) кімнати для експонатів своєї продукції.

Про всі видавництва можна було б, звичайно, багато чого сказати, та щоб не повторюватись обмежимося лише загальною характеристикою: кожне з видавництв виставило найхарактерніші свої видання, відбиваючи тим самим прями свої у видавництві завдання.

Можна (та й треба) було б ще багато чого сказати про систему виставки; проте як слід і як не слід показувати книжку, бо, на жаль, видавництва показували, головне, краший бік видань, легкодую затушковуючи й заховуючи бік початків друку, бік гірший (з перших років нашої революції). Та це вже спеціальне завдання.

Окремо треба ще сказати про виставлені харківські газетно-журнальні видавництва, велику кімнату-куток з творів Леніна чи

¹⁾ Усі числа для цього огляду взято з розроблених Українською Книжковою Палатою діаграм, виставлених там же на виставці.

ленінізму та, як додаток до виставки, демонстрування діяпозитивів „Як роблять книгу“, що давало масовому одвідувачеві елементарне уявлення про те, як технічно складають, друкують і видають книжку.

В цілому виставка — надзвичайно імпульсивне й грандіозне явище у Харкові, яке

наочно довело, що поруч з великими досягненнями самої продукції ми на сьогоднішній день маємо силу літератури української зо всіх галузей знання від наукової до масової як із дореволюційних джерел так із джерел сучасних.

Н. С.

ХРОНИКА ЛІТЕРАТУРНОГО ЖИТТЯ

◆ Міжнародна конференція пролетарських і революційних письменників. В Москві відбулася міжнародна конференція пролетарських і революційних письменників, що мала надзвичайно велике значіння для об'єднання революційних і пролетарських письменників всього світу. На конференції були письменники від 18 країн і між ними такі як Панаїт Істрати, Вайян Кутюр'є, Анрі Барбюс, Іоганес Бехер, Берта Ласк і Бела Ілеш.

Конференція постановила видавати Міжнародний Літературний журнал двічі на рік.

◆ Запрошення пролетарських письменників до Донбасу. Спілка гірників звернулася до ВАПП'у, ВУСПП'у, Молодняка й Вапліте з пропозицією організувати подорожі російських і українських письменників на шахти Донбасу. Мета цих подорожей познайомити шахтарів з новою радянською літературою. Спілка проектує влаштувати по клубах Донбасу й Криворіжжя низку вечорів пролетарської літератури. Одночасно спілка вирішила видати кілька художньо-мистецьких збірників з зразками творчості шахтарів, — будуть вміщені вірші, драматичні твори то-що.

◆ Твори Леніна німецькою мовою. — Накладом німецького видавництва „Література та політика“ виходить повне зібрання творів В.І. Леніна німецькою мовою. Це зібрання складається з 25 томів і виходить за редактуванням Ленінського інституту.

◆ Здешевлення художніх видань. Щоб наблизити художні твори до широких мас споживачів, Державне видавництво України зробило пересцінку деяких видань. Так „Антологію української поезії в руських переводах“ з 1 крб. 50 коп. здешевлено до 50 коп. Зроблено переоцінку на деякі твори Анрі Барбюса, Б. Ібан'єса та інші. Здешевлено їх в середньому на 50—75%.

◆ Бібліотека „Молодняка“. Видавництво „Пролетарій“ почало випускати бібліотеку літорганізації „Молодняк“. Виходять окремими книжками повісті О. Кундзіча „В ущелинах республіки“, Б. Кузьмича — „Італійка з Мадженто“, збірка гуморесок Ів. Ковтуна — „Початкуючий“, збірки оповідань Л. Первотмайського, Смілянського, М. Дієва й Клочча та збірки поезій Павла Усенка, Петра Голоти, Олеся Донченка й збірки критичних нарисів В. Коріяка, В. Юринця та Б. Коваленка.

◆ „Сяйво“ Видавництво „Сяйво“, почало видавати бібліотеку української повісти, від

Кв. Основ'яненка до наших часів. Зараз друкуються і виходять з друку такі книжки: М. Гоголь „Тарас Бульба“, вступна стаття Ф. Якубовського, М. Ірчан „Карпатська ніч“, Л. Мартович „Забобон“, Н. Романович-Ткаченко „Чебрець - Зілля“, та інші.

◆ Твори Пушкіна українською мовою. Накладом Книгоспілки видані твори Пушкіна українською мовою з передмовою і за редакцією Филиповича.

◆ Новий журнал „Критика“. Незабаром почне виходити новий журнал марксистської критики й бібліографії під назвою „Критика“. Журнал виходитиме за редакції т. т. Скрипника, Хвилі, Тарана, Коріяка, Степового (Діденка) і Кулика. Журнал буде освітлювати, як теоретичні, так і практичні питання сучасного мистецтва, літературної критики, бібліографії. Особливу увагу зокрема віддаватиме місячник художній літературі. В журналі будуть відділи з питань театру, музики, живописи та архітектури. Перший номер „Критики“ вийде на початку лютого. Редакція журналу міститься в будинку літератури ім. Блакитного, — Харків, Каплунівська № 4.

„Агітація й Пропаганда“, Вийшов з друку перший номер нового журналу. „Агітація й Пропаганда“ — орган агітпропу ЦК КП(б)У і агітпропу харківського окрпарткому. Перший номер досить широкий і містить низку статей на теми чергових кампаній, сільські теми, освітлює загальні питання агітпропроботи, практику її переведення, а також методику агітації та пропаганди. Цей номер має також три додатки: 1) ухвали агітнаради при агітпропі ЦК КП(б)У; 2) короткий зміст доповідей на агітнаradі; 3) — методичне розроблення питань господарчої політики партії.

◆ Нова щоденна газета. У Житомирі почала виходити щоденна газета „Робітник“ українською мовою.

◆ Нова книжка Л. Квітки. В серії „Бібліотека Вапліте“ виходить єврейською мовою книжка Л. Квітки: „В порту“.

◆ Журнал „Вапліте“, що в 1927 році був двомісячним, з нового року починає виходити щомісяця.

◆ Кіно-товариство „Кореліс“. Кореліс — Товариство Кіно-Режисерів, Літераторів та Сценаристів, що проіснувало більше року без затвердження, нарешті 19—VIII—ц. р. було зареєстроване Міжвідомчою Комісією і Наркома внутрішніх

справ. На загальних зборах „Т-во Кореліс“ обрало постійну раду й ревізійну комісію і почало розгортати широко свою діяльність, сприяючи ростові українського радянського кіно-мистецтва та кіно-виробництва.

Рада Кореліс'я складається з таких осіб — Голова — В. Поліщук, члени — Остап Вишня, О. Досвітній та Стабовий, секретар — скарбник — М. Майський, ревізійна комісія: П. Паньків, Копиленко, Ахушков. Зараз Кореліс закінчує справу з виданням широкого громадського кіно-журналу, влаштовує низку лекцій і виступів у справах кіно, а також звернувся до т. т. Кагановича, Чубаря, Затонського і Скрипника з відкритим листом, де прохає допомогти роз'язати справу з законом про авторське право на кіно-сценарії.

Справа в тому, що в РСФСР, у БСРР та СРР Грузії вже давно існує закон, в силу якого автори кіно-сценаріїв одержують відсоток з прокату кіно-картин. І лише в УСРР цього закону ще й досі чомусь не переведено.

Рада Кореліс'я ухвалила перевести переєстрацію своїх членів, що незабаром розпочнеться.

В справах Кореліс'я можна звертатись до тов. Майського з 10 до 3-х годин дня (старий Пасаж № 28 — 29 „Утодік“) і до т. В. Поліщука з 3-х до 7 год. вечера (Радіо-Станція НКО 2-й Радянський провулок).

◆ „Звенигора“ за кордоном. — Свій останній фільм „Звенигора“, що його за сценарієм М. Йогансена та Ю. Юртика ставив режисер О. Довженко, ВУФКУ надсилав до Берліна й Парижа. Найближчим часом відбудеться громадський перегляд „Звенигори“ в Москві.

◆ Новий французький журнал 15 серпня ц. р. у Парижі вийшов з друку новий журнал „Мистецтво та Графіка“ Журнал має на меті бути посередником між письменником, друкарем та знавцем книги. Поль Валері в передмові до ч. 1. журналу зауважує, що друкар, як архітектор, повинен поєднати в собі художника і техника, що друкарня має значіння й для письменника, бо ж завдяки їй творчість письменника може бути популярнішою та помітнішою й що дуже приємно читати себе самого в прекрасному виданні.

◆ Ювілей Менделе Мойхер-Сфорим. Наркомос ухвалив широко відзначити 10-річчя з дня смерті відомого єврейського письменника Менделе Мойхер-Сфорим. Відзначення ювілею буде проведене між 8 і 15 січня. Організовано центральну комісію в складі завідувача Головополітосвіти, завідувача відділу мистецтв і представників — Ради нацмен, ЦК нацмен, ВУЦВК'у, ВУРПС, ЦП Робос, ЦП Робмис, СЗЕГ'у, українських та єврейських літературних організацій, катедри єврейської культури при УАН, музею ім. Менделе в Одесі, а також преси. Будуть зорганізовані також і окружні комісії в складі представників окриваросвіти, комісії нацмен, окрпроф-

ради, спілки Робос, Робмис, місцевих організацій і робітників від підприємств.

Колегія Наркомосу ухвалила широко ознайомити з творчістю Менделе учнів єврейських культурно-освітніх установ, а також учнів українських та російських шкіл в тих місцевостях, де є багато єврейського населення. Вирішено також влаштувати літературні вечірки, присвячені пам'яті Менделе по школах, клубах, сельбудах та инш. культурно-освітніх установах.

Перед Наркомсоцзабезом порушено клопотання призначити пенсії для двох дочок Менделе Мойхер-Сфорим.

Одночасно колегія Наркомосу ухвалила встановити дві стипендії підвищеного типу ім. Менделе Мойхер-Сфорим у двох ВУЗ'ах України для студентів-письменників або молодих талановитих літераторів з робітників та селян.

◆ Весілля Фігаро. Гусак Семен переклав укр. мовою „Весілля Фігаро“, ком. на 5 дій Бомарше; п'єсу виставляє Одеська Укрдерждрама.

◆ Провпорядкування могили письменниці Марко-Вовчок. Для впорядкування могили письменниці Марко-Вовчок в м. Нальчику Кабардино-Балкарської автономної області Українука вважає за кінце потрібну річ видати 200 карб.

Тов. Дубровському доручено намітити даліші заходи для впорядкування могили та вшанування пам'яті письменниці.

◆ Смерть поета Федора Сологуба. 6 грудня помер відомий російський поет Федір Сологуб, яскравий виразник символізму і творець „Мелких бесов“ і „Отроков“.

◆ Панаїт Істраті в СРСР. В листопаді місяці ц. р. до СРСР приїхав відомий французький письменник Панаїт Істраті. Брав він активну участь в конгресі „друзів СРСР“. Панаїт Істраті завітав до всіх головних культурних центрів СРСР — Ленін рад, Москва, Харків та Київ.

Панаїт Істраті — син грека-пачкаря та румунської селянки. З самого дитинства знав він тягар злиденного життя, вибивався на арену його, був він і вантажником, і льокаєм, і цирковим актором, і шофером. Брав участь в революційному рухові, мандрував по всіх країнах світу — Франція, Швейцарія, Німеччина, Греція та Азія.

Таке життя не могло не вплинути на майбутнього письменника й не визначити майбутньої його творчості. Багатий досвід життя П. Істраті поклав відбиток на його творчість. Його такі речі, як „Кіра Кіраліна“, „Дитинство Андріана Зограффі“, „Родина Перльмютера“ та ин. яскраво змальовують соціальну суть буржуазного ладу, в умовах якого формувалася сам письменник. Вся його творчість просякнута симпатіями до пригноблених і скривджених. Ромен Ролан — відомий французький письменник — одного разу назвав Панаїта Істраті „французьким Горкім“. Така назва цілком виправдує себе, бо творчість

П. Істраті дійсно може вразити глибокою любов'ю та широку чутливість до скривдженої людини й лютою ненавистю до всього буржуазного ладу. Такі головні риси творчості П. Істраті наближають його до нас і дають підставу думати, що його творчість може бути популярною серед українських читачів. На превеликий жаль перекладів П. Істраті українською мовою український читач майже не має.

◆ Виставка літератури східних народів та про схід. Наукова асоціація сходознавства з нагоди 10-ої річниці Жовтневої революції організувала виставку літератури про Схід, виданої протягом останніх 10-ти років (1917—1927) в Радянському Союзі. На виставці були також представлені книжки видані мовами східних народів. Виставка була уряджена в помешканні Харківської філії ВУНАС і тривала протягом 3-х днів.

◆ Російсько-Український Словник. В Комісії Словника Живої Мови УАН закінчено складати і коректувати останні аркуші другого випуску третього тому Російсько-Українського Словника (поле-пачення) і незабаром вийде з друку другий випуск третього тому (20 друк. арк.) окремо та весь третій том в одній книзі. Третій том словника (П—О) має 654 стор. дрібного друку (41 друкованих петитом аркушів, в 100 т. літер, тоб-то 102½ звичайних аркушів—на 40 т. літер). Редактори словника: В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова, А. Ніковський. Головний редактор акад. С. О. Єфремов. Видає словника Д.В.У.

Тепер Комісія Словника Живої Мови працює над першим випуском (З—К) другого тома (головний редактор А. Ю. Кримський) і над першим випуском (Р—С) четвертого тома (головний редактор акад. С. О. Єфремов). Літеру З. половину літери И і початок Р—комісія вже опрацювала. Перший випуск другого тома (21 др. ар.) має вийти в травні-червні 1928 р., а перший випуск IV тома (23 друк. арк.)—в листопаді—грудні 1928 р. Другі випуски другого і четвертого томів вийдуть 1929 року.

Весь Російсько-Український Словник буде на чотири томи і п'ятий додатковий, матиме 156 друк. петитних аркушів, тоб-то коло 400 звич. друк. аркушів.

На видання Рос.-Укр. Словника Наркомос асигнував Державному Видавництву України спеціальні кошти.

◆ Словник Б. Грінченка. Видавництво „Горно“ видає словник української мови, що його уклав Борис Грінченко. Цими днями вийшов другий том цього словника. Редагує акад. С. Єфремов та А. Ніковський.

◆ Літературний конкурс на оповідання. Журнал „Службовець“, тижневик всеукраїнського комітету і Харківської окрфілії професійної спілки радянських і торговельних службовців, оголошує літературний конкурс на оповідання. Умови конкурсу:

1. Зміст—з історії профспілки чи з життя службовців, що об'єднує їх професійна спілка радторгслужбовців.

2. Розмір—не більше 30.000 друкованих знаків.

3. Подавати тільки друковані чи писані українською мовою, оригінальні, ніде неопубліковані оповідання.

4. Надсилати оповідання з написом „на конкурс“ і за псевдонімом на адресу: Харків, Палац праці № 110, редакція „Службовця“.

Одночасно в запечатаному конверті зазначити дійсне прізвище, ім'я, по-батькові й точну початкову адресу. Розпечатано буде конверти після присудження премій.

5. Строк подання оповідань з 15 листопада 1927 р. по 15 лютого 1928 року включно.

В міру вступу гідні до друку оповідання вміщуватимуться на звичайних умовах у „Службовця“.

6. Премії за найкращі оповідання: перша—400 крб. друга—250.

За видрукування премійованих речей авторам видано буде крім премій і звичайний гонорар.

7. Присуджувати премії має конкурсове журі в складі а) проф. Білецького О б) Заступника редакції „Службовця“ й в) Заступника культвідділу ВУК'у радторгслужбовців.

Висновок журі оголошений буде в черговому № „Службовця“ 1 березня 1928 р.

8. Уміщені в „Службовця“ конкурсні оповідання редакція журналу має право видрукувати ще окремим відбитком, не виплачуючи за це авторам спеціального гонорару.

◆ Конкурс на кооперативний кіно-сценарій оголошує Вукопспілка. Призначено 4 премії: перша—400 крб. друга—300 крб., третя—200 крб. і четверта—100 крб. Сценарії треба надсилати на адресу Вукопспілки до 15-го січня. Докладніші відомості про конкурс можна дістати в Оргвідділі Вукопспілки—Харків, пл. Тевелева 19.

◆ Смерть Ст. Пшебишевського. 23 листопада коло Познані помер у віці 60 років, видатний польський письменник драматург Станіслав Пшебишевський. Смерть сталася від розриву серця.

◆ Памяти Е. Вергарна. 20 жовтня в Парижі в парку Сен-Северіна поставлено бюст Е. Вергарна. Церемонію переведено досить урочисто, в ній брали участь представники всіх культурних інституцій та організацій.

◆ Памяти Жозефа Конрада. В Бишобсбурзі, де Ж. Конрад останні п'ять років свого життя перебував, 19 жовтня ц. р. поставлено йому пам'ятника. Крім цього комітет для вшанування пам'яті Ж. Конрада, за допомогою приватного видавця, видає листи письменника, зібрані у двох томах під назвою „Життя й книги Ж. Конрада“. В книгах опубліковані нові невідомі досі біографічні матеріали з життя Ж. Конрада в Польщі.

◆ Смерть Жоржа Шенев'єра. Відомий французький поет Ж. Шенев'єр помер на 42 році життя. Він належав з початку своєї поетичної творчості до групи іманістів. Починає він писати з 1911 р. Останнім часом він належав до групи французьких письменників, що організовані в журналі „Европа“ — Р. Ролан, Ж. Ромен, Дюамель, Л. Дюртен та інші. В особі Ж. Шенев'єра французька поезія втратила одного з видатніших своїх представників. В останніх ч. ч. журналу „Европа“ видрукувано його враження від подорожі в Польщу, де він з властивою йому ширістю рисує буржуазні порядки Польщі й з властивим йому запалом протестує проти них.

◆ Переслідування письменства в Турції. В Турції обвинувачують письменницю Суад Халем за протирелігійні виступи. Нові турецькі закони — на зразок італійських — загрожують в'язницею від 3—6 міс. всім, хто наважиться виступити проти релігії. Суад Халем обвинувачується за те, що герой її роману сказав: — „Релігія шкідлива гірше за опіум і всі пророки — шахраї“.

◆ Еміль Золя найпопулярніший письменник у Франції. З дня трагічної смерті Е. Золя (1902 рік) його творів у Франції було продано 1.233.000 примірників тільки в виданню одного Фаскеля. Якщо взяти на увагу інші видання, то ця цифра значно збільшиться й становитиме 2.000.000 прим. Такого поширення творів ще не знає ні один з письменників Франції.

КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В ЛЕНІНГРАДІ

(Осіньні враження)

◆ „Сезон“ першого півріччя в Ленінграді можна поділити на два періоди: осінній — коли місто прокидається — й зимовий, коли місто прокинулося. Цього року такий поділ відчувся особливо гостро, при чому за розділню дату стали Жовтневі святкування.

До 7-го листопаду актеатри живилися старим репертуаром, скеровуючи всі зусилля на старанне виконання постановок пристосованих до ювілейних святкувань. Зате 6-го, 7-го й 8-го всі установи, де є сцена або естрада, одночасно показали ленінградському глядачеві низку нових, старанно приготованих видовищ, об'єднаних єдиною ідеологічною лінією й патосом надзвичайної урочистості. Не казати вже про великі академічні театри — все, чим вони відзначили десятилітній ювілей революції, було більш менш значне. Це відноситься як до „Бронепотягу № 1469“ Всеволода Іванова в кол. Олександринському театрі так і до „Розлому“ Лавренева в Великому театрі й навіть до „Штурму Перекопу“ в кол. Маріїнському, найменш вдячного що до матеріалу й найбільш утомного для глядачів. Але навіть маленькі „веселі“ театри — театри ленінградського обивателя, що досі не завжди ще позбавлені були дешевої вульгарності репер-

туару — „Театр сатири“ і „Вільний театр“ заглибили й підняли емоційну установку своїх програм, зв'язавши їх ідеологічно з революційною датою, хоч і не пориваючи з загальним стилем своєї діяльності.

Навіть Філармонія — цей центр чистої музичної культури — дібрала програм ювілейного концерту із творів сучасних російських композиторів, що вперше відбили революцію в музиці.

Отже три дні свят утворили єдиний фронт для всього художнього життя Ленінграда... Але через день упав густий, справжній сніг, зима заступила остаточно осінь, і фронт знову прорвався... Революційні спектаклі залишилися в репертуарі серед інших назв, серед старих, багато разів граних п'єс та опер. На кону Вільного Театру знов танцюють Івер і Нельсон, а Театр Сатири висміює дрібні обивательські грішки.

Двохтижнева тиша нагло була перервана несподіваними гастроями Липковської, що з першого таки разу захопила ленінградську публіку, яка підхопила її на руки й урочисто знесла на п'єдестал. Ленінградський глядач і слухач, не зважаючи на північне підсоння, легко захоплюється, і, запалившись, в цім захопленні напористо створює моду на того або іншого артиста. Три роки тому така сама мода була на концертного диригента Клемперера, поява якого творила біля Філармонії в одну мить довгий хвіст. Потім ця мода перейшла, а заступило її захоплення оперним диригентом Каутсом, що заволодів Маріїнським театром. До такогж захоплення модою треба віднести голосний успіх Липковської, спочатку в Філармонії, а далі на Маріїнській сцені, що давно вже не чула таких шалених киків захвату як після „Травіати“, „Ріголетто“ й „Севільського цирюльника“.

Але Ленінград — місто, де вміють цінувати не тільки живих, але й пам'ять померлих. Кожні роковини смерті або народження, кожна ювілейна дата викликає відповідний відгук в цій царині, де виявляв себе покійний. Так напр. ні разу ще не минули непомітно роковини смерті Толстого, відзначені й цього року спершу вечером спогадів, а потім музично-літературним концертом у Будинкові Просвіти при участі справді кращих музичних та літературних сил Ленінграда. Це був звичайний вечір такого характеру, але тільки більш урочистий та об'єднаний спільн ю темою складної програми. Літературні вечірки й диспути взагалі мають у Ленінграді великий успіх і незмінно притягають пбліку. Навіть закриті вечірки в „Гуртку друзів Камерної музики“, в Будинку друку й інших відвідуються звичайно дуже охоче. Правда, що публіка тоді складається із звичайних одвідувачів даного клубу або залі, але рідко буває, щоб такі літературні збори відбувалися мляво й мертво! Найбільше, звичайно, кипить життя в Будинкові Друку, де що-тижня відбуваються збори Союзу поетів, Зміни й інші літературні угруповань.

де чується гуркотливий голос Маяковського, незмінно під час всіх його приїздів, іде вічно товчється журнальна й літературна молодь.

Більш академічний і замкнений характер мають літературні зібрання Інституту Історії Мистецтв, де приблизно раз на два-три тижні найбільш серйозні й свідомі з-поміж молодих ленінградських письменників читають свої нові твори, які обмірковуються найбільш серйозними й свідомими з-поміж молодих ленінградських „академічних“ критиків.

Але в ділянці літератури й науки перше півріччя минає ще млявіше, ніж у ділянці суто-художнього життя, наче-б то й тв. рчі сили міста, що дрімали влітку, не можуть ще, прокинувшись, розмахнутися на щось більше й значніше. Навіть на видавничому ринку все ще панує тиша. Журнали містять на своїх сторінках старий, давно заготовлений матеріал, відкладаючи все нове й свіже на 1928 р. У програмах театрів висять обіцянки нових постановок; Філармонія обіщає концерти найвидатніших європейських імн—але все це має бути після нового року. А до того часу публіка терпеливо жде.

О. Немеровська

ХРОНИКА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Виставка в Музеї Слободської України ім. Сковороди. Щосени Музей Слободської України в Харкові одкриває чергові виставки, що ілюструють його роботу на протязі року. Досліджуючи минуле України, Музей ретельно збирає та розшукує ті пам'ятки старовини, що до самої останньої пори ще не еховуються в приватних осіб, чи де занедбані по сімейних архівах чи то підвалах, горищах; одночасно, маючи в себе великий відділ етнографічний, Музей прикладається до тих змін в побуті українського життя, яке несуть нові часи, фіксує їх в знімках, збирає й досліджує. Останні роки дали не мало цікавих наслідків в процесі роботи музейних діячів. Так, по-перше зібрані матеріали, близькі до вивчення Шевченка та його доби, а саме: малюнки й портрети поетового приятеля, акад. І. І. Соколова, про якого Шевченко висловився: „талановита та щира людина, що любить наш край“. З походження росіянин, Соколов однак весь віддався вивченню України, її побуту, типів то-що й перший серед художників XIX ст. підійшов до реалістичного виображення українського села. Музей придбав пастель Пастернака „Шевченко й Ольдрідж“, портрети інших сучасників поета, по третє його з власним підписом. Інтересна була й відвідувачів попередніх виставок багата колекція театральних афіш, писанок, малюнків так званого козака Мамаєва, численні рукописи, між ними низка рукописів (ще не відомих) та рисунків Гоголя, Шишацького—

◆ Рукописи класиків і сучасних письменників. Німецький письменник Стефан Цвейг оголосив статтю в одному з видань, присвячених питанням, зв'язаним з рукописами славетних письменників та їхнім колекціонуванням, в котрій наводить, між іншим, відомості, які показують, що рукописи сучасних письменників ціняться далеко дорожче, ніж рукописи великих письменників минулого.

Два роки тому в Америці був проданий рукопис недавно вмерлого Конрада за неймовірну суму на 9000 доларів (такої суми ніколи не досягали рукописи Модарта чи Бетховена), в той час, як рукопис Вальтер Скотта продано ледве чи за шосту частину цієї суми.

Цілий рукопис однієї з комедій А. Мюссе продано за 16000 франків (французьких), а рукописи сучасного гумориста Куртелена за 20.000.

Збірку дуже рідких рукописів Бодлера було придбано за 12500 франків, а рукопис на 40 сторіночок молодого письменника Поля Валері—за 21000 франків.

Рукопис-унікум Бальзака (всі його рукописи зібрано в музеї Шантильї) при бано за 27000 франків, рукопис Золя—за 4900 франків, а за невеликого рукопису Андре Жиди сплачено 19000 франків.

Ілліча, різних збірок лікарських порад, грамот (між іншими—Мазени, судної справи Виговських) і т. и.

Цьогорічна виставка теж подає інтересні експонати. Перш за все слід відзначити альбом з автографом Шевченка (вірш: „На панщині пшеницю жала“). Цей альбом належав Д. І. Старову. *) Альбом, окрім згаданого автографа, містить інші вірші Шевченка, низку віршів інших поетів (як от Майкова, Огарєва, Хомькова), замітки самого Старова, й являє дуже цінну реліквію в шевченкіяні взагалі. Між іншими рукописами зазначаємо цікавий альбом з автографом Квітки—Основ'яненка, уривок з Харківської метрики 1722—24 рр., надзвичайно гарної в каліграфічній відношенні. Інтересна вона й тим, що подає прізвища сучасників по віку Сковороди. Як відомо, Сковорода народився у 1722 році. Подає цікавий матеріал для історії українських прізвищ рукопис: „Фамілії та прізвища селян м. Липці“ (на Харківщині). Для історії видання цінного збірника казок Я. Рудченко має значіння лист Панаса Мирного (з архіву М. Ф. Сумцова). Є рукописи чисто-етнографічного вже характеру (записи пісень етнографа М. Ліхнякевича, поговірок О. К. та інші).

З іменем Сковороди зв'язані такі експонати: його власне свічадо, що до цієї пори переховувалося в одній з Слобожанських

*) Див. „Черв. Шл.“ № 11 — 1927 р.

церков. Цікава оправа його, колись оригінально пофарбована. Цинний здобуток також являє портрет Сковороди з родини поета В. Олександрова. Портрет виконаний досить художньо, а в деяких деталях то й досконало.

Цінна на виставці вітрина з фотографіями, що зробив в свій час худ. С. І. Васильківський, а саме — Харківські вулиці, будинки, особливо ж інтересні зараз для нас краєвиди Дніпровських порогів. Знімки ці дуже вдалі й таким чином мають історичне й художнє значіння.

З других експонатів слід згадати терези (вагу), що належали одному чумакові, дуже оригінальний дверяний замок з мудрим механізмом, козацькі люльки, пістолі, кінджали, невеличку гармату, колекцію принаків. Художні принаки з Поділля. Гарні з боку малюнку килими (є килими кріпацької роботи), хустки, запинала.

Значну частину виставки беруть художні експонати — картини різних майстрів. Деякі з них мають і історичне значіння, хочайби аквареля: руїни Гезлефської цитаделі (в Євпаторії). Це руїни тої саме фортеці, що згадується в наших старих думках і яка „тисячю очей“ гляділа колись за нашими чайками. Змальовано руїни з натури, в тім вигляді, ячий вони мали ще двадцять років тому. Акварелю цю, оригінал, ще ніде невидано.

З інших картин відзначаємо картину Моллера (Дівчина), в типових для цього майстра тонах; сучасник Брюлова, Гоголя, Моллер відбивав ту епоху, коли гналися часто не за сюжетом, а за певним ефектом, настроєм. Передаю експресію в м'яких чисто моллеровських тонах, сучасному ж обличчю надано злегка античне, брюлінське. З старих художників представлено Орловських (Лицар; Венеційська затока), Ковалевського (сцени з військового життя), Свідомського (Ворота в Етрурії); цінні оригінали Боклевського (великі акварелі: „Держиморда“, „Коробочка“). Знайомі, здебільшого, для широкої публіки в гравюрах, тут ці акварелі роблять сильне вражіння, як і кілька портретів (пастель й масло) Маковського. Художнє вражіння справляє невеличкий малюнок С. Васильківського: „Власний будинок“. На виставці єсть і другий його малюнок: шкід до картини „Обрання полковника“. Осінньою свіжістю віє маленька картинка М. Беркоса „Степова річка“. Гарно уловлено холодні тони води та неба й похилий очерет. Звертають увагу й його „Хризантеми“. Трохи слабша його велика картина „Над ставом“. Гарна велика картина Крижицького: „Біла башта“. Це чудовий краєвид: низка бугрів, вкритих густим лісом, на обрії гори, освітлені сонцем, шлях. На одному з великих бугрів біла башта. Картина вражає могутністю лісової природи, яку так відчув художник. Картина Крижицького один з найкращих художніх експонатів виставки. Слід згадати також картину Крачковського: „Краєвид в Корейзі“, також картину „Гірський краєвид“ (Кавказ). Інтересні роботи М. Уварова: „Автопортрет“ „Дідусь“.

Остання робота — з натури — особливо гарна по виконанню. Цьому ж художникові належать і два манекени („Хлопчик з вечерею“ і „Дядько“), що теж знаходяться на виставці.

Нарешті треба зазначити дуже цінну збірку порцеляни та фарфору. На виставці єсть велика кількість виробів межигірської фабрики, баранівської, Коржецької (Волинь) й фабрики Микл шевського. Оригінальний особливо посуд жовтого кольору, гарно виконані різні фігури. Краса розпису та офарблення йде поруч з тонкістю форм.

На виставці багато й інших експонатів, як художніх (Каразін, Первухін) так і етнографічних. Експонати її в цілому є корисне придбання, а деякі з них, як от автографи Шевченка, Квітки та картини Моллера, Крижицького складають найкращі номери серед інших цікавих здобутків.

Ів. Єрофіїв

♦ У Київському Історичному Музею відкрилася виставка художніх робіт Т. Г. Шевченка, відкрилася тихо, майже непомітно, наче б то самі впорядчики не хотіли визнати за нею особливої ваги.

Коли так, вони почасти мають рацію. Хоч ніби-то весь навший матеріал розвішаний по місцях — виставка все-ж робить вражіння чогось випадкового, не цілком ще доробленого, наче жде тої дбайливої руки, що надала такої значности виставці робіт Нарбута, яка ще не закрилася.

Що правда, і тут є мало відомий, але налзвичайно цікавий портрет Михайла Максимовича, портрет Лизогуба, декілька цінних акварелів, споміж яких аж проситься до видання образ старого київського косяола з трьохповерховою ще софійською дзвіницею на задньому плані (верхній поверх був доданий в 50-х роках) і декілька етюдів Аральського моря (кращий з них — „Затор“), нарешті низка малюнків та офортів (відзначаю цікаву репродукцію з рембрандтовської „Сцена в торговій конторі“) — але коли б з цього ми хотіли мати більш менш яснє уявлення про Шевченка-малювача, Шевченка-рисувальника, а особливо Шевченка-офортиста, то звичайно, це навряд чи вдалося б.

Тим часом так українська як і російська література про Шевченка-художника й графіка вже така значна, зроблено стільки й непоганих репродукцій з його речей, що за браком первотворів, вони сміло могли б коли не заступити, то бодай доповнити відсутні оригінали. Так напр. ще в петербурзькому журналі „Мистецтво й художня промисловість“ (№ 17) подано було низку чудових репродукцій з картин, акварелів, і рисунків сепією; багато рисунків і портретів, а особливо офортів майже натуральної великості можна знайти в київському журналі „Искусство“ за 1911 рік та в словникові російських граверів Ровинського не казати вже про раніші репродукції, що зустрічаються в рідні часи на сторінках Київської старовини.

Нарешті, в крайньому разі можна було-б скористуватися низкою художніх розкриток офортиів Шевченка, що були випущені в Петербурзі Євгеновським товариством червоного хреста.

Мимоволі бере досада, що навіть не використані місцеві колекції (не казати вже про інші)—як напр. невелика масляна картина що її приписують Шевченкові, з колекції Н. А. Прахова.

Проте на виставці є декілька картин, що мають тільки посереднє відношення до Шевченка.

Сучасники?

Але чому - ж тоді серед них немає ані жодної речі Брюлова? Ілюстрації до творів? На це натякають „Чумаки“ Айвазовського, але чому - ж тоді немає хочай би репродукції з картини... самого Шевченка „Катерина“.

На мою думку навіть сказаного досить, щоб побажати виставці, що вже відкрита для огляду, вважати себе тільки за основу, за перший начерк тої виставки робіт Шевченка, яка дійсно охопила - б більшість його творів і сприяла - б всебічній оцінці його творчості не тільки як майстра пензля й гравірувальної голки, але як і поета.

К.

◆ Виставка революційного плакату. В Києві в Лаврському музейному городку відкрито виставку революційного плакату. На виставці експоновано 200 найкращих

плакатів, що стосуються Києва, Харкова, Одеси й інших міст.

◆ Новознайдени картини роботи Т. Г. Шевченка. В Бугуруслані знайдено невідомі до цього часу сім картин, що їх написав Т. Г. Шевченко в період 1854—1857 р., коли був засланий в Новопетровський порт. П'ять картин написано аквареллю, два портрети сепією. Картини оцінюються в 7.000 крб. Власниця картин — дочка тодішнього коменданта порта Уськова — одержала запрошення прийхати з картинами на виставку. Наркомос України провадить переговори про передачу картин до музею.

◆ Виставка мистецтв народів ССРР. Виставка має 3 відділи. Їх довелося розмістити по різних будинках; образотворче мистецтво, театр і кіно — у Вхутемасі, відділ народного мистецтва й художньої промисловості — в колиш. Нескучному палаші й художнє писемство — в будинкові Герцена. Виставка за 10 літ дає величезний матеріал.

На виставці вперше демонструє писемство низки народностей, що не мали досі свого письма, для котрих утворено спеціальні абетки. Вперше також показано станкове малярство низки національностей і деякі інші галузі мистецтва.

◆ Пам'ятник Степану Шаумяну. ЦВК Арменії оголосив конкурс на складання проєктів пам'ятника Степану Шаумяну. Пам'ятник буде поставлений в Єривані. Речінець подачі проєктів — 15 лютого 1928 р.

ТЕАТР І МУЗИКА

◆ Музично-марксистська праця. Накладом видавництва „Рух“ незабаром має вийти книжка В. Костенка „Народня пісня і музика українська“, за ред. А. Приходька. Книжка подає теорію походження пісні в марксистському освітленні і поетично-музичну аналізу української пісні, висвітлює роль останньої, як певної пам'ятки минулої соціальної боротьби та нарешті змальовує в коротких рисах розвиток національної музики.

◆ Музична виставка. Наступного року на Україні розгортається підготовча робота до організації Всеукраїнської Музичної Виставки, яка матиме завдання виявити досягнення української музичної культури за 10 років. З листопада цього року по округах мають організуватися дрібні виставки, які мусять підготувати матеріал до Всеукраїнської виставки, що відкритися в-осени 1928 року в Харкові або Києві. Виставка матиме відділи: історично-етнографічний, музично-політосвітний, музично-індустріальний, відділ преси то-що. При виставці буде інформаційне бюро, яке даватиме відповіді на організаційні та методологічні питання. Учасники виставки мають улаштувати низку концертів з метою демонстрації досягнень української музики. На округових музичних виставках та на Всеукраїнській виставці відбудеться конкурс на кваліфікацію кращого музичного колективу.

◆ Укрфїл. Нещодавно з ініціативи НКО і музтовариства імені Леонтовича засновано Українське Акційне Філармоничне Товариство (Укрфїл), Статут Т-ва Укрфїл, затверджений УЄН'ом, розроблено так, що „Укрфїл“ має право, завдання і можливості провадити виховну музичну роботу не тільки по центральних містах, але й на глибокій периферії України, демонструвати свої досягнення поза межами її, та постачати населенню всі музичні інструменти.

На сьогодні всю підготовчу організаційну роботу для остаточного оформлення товариства „Укрфїл“ закінчено.

Всі можливості для негайного відкриття діяльності Укрфїла є. Незабаром мають відбутися вибори правління, що ухвалить план роботи товариства.

Музичні організації України, що цікавляться роботою Української філармонії, мають змогу увійти до складу членів товариства і на майбутніх установчих зборах подати свої зауваження що-до роботи „Укрфїла“.

Нині оргбюро приймає заяви в справах товариства. Звертатися — Діловий клуб, вул. К. Лібкнехта 29.

Г. Р.

◆ Положення про окружні капели. Щоб упорядкувати хорову справу на Україні, організується окружні капели.

Організується капели за постановою Округового. Спеціальна комісія складається з 3 осіб: інспектор Політосвіти (Голова), представники Округової Ради Робітників і культурного відділу окружної ради спілок (коли в окрузі є музично-громадські організації, то вводиться представник їхній до складу комісії).

Округові є самостійні господарські організації і самі відповідають за свої зобов'язання.

В своїй виробничій роботі округові капели підлягають вказівкам і контролю Округової.

Безпосереднє керування всією роботою Округової капели доручається директору капели, що його призначає Округової.

Округові складається не менш, як з 25 співаків. Зліквідувати її можна тільки за постановою Округової.

При кожній округовій капелі є Рада капели. Голову ради і членів ради призначає Округової.

◆ Кременчуцька Округова імени Лисенка на 10 - тириччя Жовтня. Ще на початок 1918 року за ініціативою робітників Освіти організовано хоровий гурток, який перетворено у великий український хор, кількістю до 150 співаків.

Поскілки цей хор переводив серйозну роботу, саме життя вимагало зміцнення цього хору і перетворення його в культурно-освітню організацію. Для того вироблено сталого статуту, який і затвердив Кременчуцький Повітовий відділ Наросвіти.

Шануючи пам'ять великого українського композитора Миколи Віталієвича Лисенка, цей хор, на підставі постанови загальних зборів з 23 листопаду 1920 року урочисто прийняв ім'я цього композитора: „Український хор імени Лисенка“.

З початку організації й до 1925 року цей хор став матеріальною базою не мав й коштів на утримання диригента й інших викладачів та придбання хорової нотозбірної вишукував головним чином шляхом влаштування концертів і нарешті з 1-го жовтня 1925 року з боку місцевого бюджету було асигновано невеликі кошти на утримання диригента та аккомпаніатора.

В 1926/1927 р. хор — перейменовано в „Кременчуцький Державний імени Лисенка хор“ і включено в сітку Освітніх установ Округу і по кошторису Округового Місцевого Бюджету були асигновані відповідні кошти на утримання диригента, аккомпаніатора, на нотозбірну і на подорож.

Маючи тверду матеріальну базу (як утримання персоналу) й піддержку з боку партійних, професійних та громадських організацій — Миської Ради, ОБК та Наросвіти, хор став на належну художню височину і на підставі об'ємного розпорядження та положення УПО Наркомосу реорганізований в „Кременчуцьку Округову Робітничо-селянську капелю імени Лисенка“ при Округовій Політосвіті, яка існує й провадить належну роботу й по цей день.

Останній час тимчасово диригує Капелою т. Гоца В. П. що закінчив Львівський Музичний Інститут

Протягом свого існування ця хорова організація:

1) Всебічно допомагає організації Кременчуцької Худстудії, яка в 1920-1921 р. перетворилась в Музичну Профшколу.

2) Організувала Крим. Округову Всеукраїнського Музичного Т-ва імени Леонтовича;

3) Частина хористів поступила до Музпрофшкіл (Київ, Харків та Кременчук) до 20 чоловік, до музичних Вузів до 10 чоловік.

4) Всебічно допомагає всім тим хорам та хоргурткам сельбудів та клубів, які звертались до Капели.

5) Тримає зв'язок з освітніми закладами та організаціями, а також і з іншими округовими, Всеукраїнським Музичним Т-вом імени Леонтовича і

6) Протягом сього існування влаштувала 196 концертів, на яких було слухачів біля 125.000.

В середньому на рік 20 концертів, з охопленням 12.000 слухачів.

На майбутнє Капела має поширити свою роботу й охопити ширше співочу масу, для чого звернулася до місцевих організацій з запрошенням всіх хористів вступити до Капели, з якої потім буде утворена велика громадська хорова організація.

Своє 10 річчя існування Капела буде святкувати в січні 1928 року.

І. К.

◆ Запрошення „Думки“ за кордон Українська державна капела „Думка“ своєю роботою зацікавила мистецькі кола й широку суспільність закордону, які висловлюють бажання познайомитися з „Думкою“ ближче. Кілька днів тому одержано запрошення з Польщі, де „Думка“ має дати низку своїх концертів. Перебуваючи в Польщі, „Думка“ відвідає також і Галичину.

◆ Вшанування пам'яті Лисенка. Незабаром минає 15 - тириччя з дня смерті й 85 - тириччя з дня народження основоположника української музики видатного композитора М. В. Лисенка. Зважаючи на великі культурні й громадські заслуги небіжчика, центральне правління харківського музичного товариства звернулось до міськради з проханням перейменувати на пошану Лисенка одну з вулиць міста.

◆ Нові клуби в Харкові. На відзначення 10 роковин у Харкові відкрито низку нових робітничих клубів і червоних кутків по підприємствах. На особливу увагу заслуговують заклади великого палаца — клубів залізничників Харкова. Відкрито клуб пролетарського студентства, що стане центром культурно-освітньої роботи серед студентів харківських вузів. Великі клуби відкрито на текстильній фабриці імени Кутузова й при будинку державної промисловості. В жовтні відкрито низку клубів і в окремих пунктах Харківщини. Так у Будах відкрито 3 клуби

по місцевих підприємствах і великий клуб на Ново-Іванівській цукроварні.

◆ Український театр на Кубані

Найближчого часу в Краснодарі відкривають український театр. Трупі складено переважно з акторів київських і одеських театрів. В репертуарі — кращі п'єси старих і сучасних авторів. Сезон свій театр відкриє п'єсою „Республіка на колесах“.

◆ Шубертовські свята. Міжнародні свята з приводу століття зо дня смерті Шуберта одбудуться 1928 року в Нью-Йоркові.

Організаційний комітет гадає оголосити конкурс на закінчення славетної сім'яної симфонії Шуберта, що залишалась незакінченою.

На цей конкурс музичний світ буде поділений на 10 зон, до яких увійде 26 держав.

Кожна зона матиме своє власне журі, наслідки якого будуть запропоновані журі міжнародньому.

Партитурі, що дістане першу призу на міжнародньому журі, буде присуджено 10000 доларів; на зони першу призу призначено на 750 доларів, другу — на 250 дол.

Бібліографія

М. Яворський. „Нариси з історії революційної боротьби на Україні“, том перший. ДВУ. 1927 року.

В українській історичній літературі дуже відчувається брак наукових марксіських праць з історії українського революційного руху в історичній його послідовності. Є праці, що лише епізодично розглядають ту чи іншу добу. „Нариси з історії революційної боротьби на Україні“ том перший М. Яворського заповнюють цю прогалину.

Праця Яворського складається з восьми розділів: 1) На провесні революційного руху, 2) Козацько-селянські війни, 3) Гайдамаччина, 4) Декабристи, 5) Кирило-Методіївці, 6) Реформа чи революція, 7) На роздоріжжі, 8) Проблема народницької революції. Як видно вже з назв цих розділів, автор поставив перед собою дуже важливе завдання: подати нам історію революційних змагань на Україні на протязі її історичного буття. Автор розпочинає з аналізу господарчих умов і класових суперечок за Київської доби й закінчує свій огляд на XIX столітті. Зрозуміло, що автор на дуже короткий час зупиняється на XI — XVIII й першій чверті XIX століття. Після загального вступу, як розуміти історичні процеси, М. Яворський стисло згадує революційні рухи 1068, 1113, 1145, 1157 і 1240 років. Тут треба відзначити яскраву, хоч і подекуди парадоксальну думку про вплив татарщини на український революційний рух XIII століття.

В другому розділі, коротенько зупинившись на розвиткові витворчих сил і класових суперечках передкозацької доби, автор в декількох словах згадує перші козацькі повстання XVI — XVII століть і докладніше зупиняється на Хмельниччині. Закінчується другий розділ Переяславською умовою 1654 року.

Трошки більшу увагу віддає М. Яворський розділу „Гайдамаччина“. А також побіжно розповідає й про часи Гетьманщини. Шкода тільки, що на історії Коліївщини автор майже не зупиняється.

Ширше розроблено й тему „Декабризм і декабристи“. Дослідник зупиняється на розвиткові господарства й класових суперечках першої чверті XIX ст. й далі переходить до аналізу діяльності декабристів.

Так виглядає перша частина праці Яворського „Нариси з історії революційної боротьби на Україні“ т. I. Шукати тут багато нового не доводиться. Перші чотири розділи є ніби вступ до основної праці Яворського — класові суперечки й революційні угруповання 30 — 70 років XIX століття.

30 — 70 рокам М. Яворський віддає значно більш уваги. Коли перші розділи збудовано на опублікованих матеріалах, то до дальших розділів автор притягає уже й архівний матеріал та й літературу ширше використано.

Назву для шостого розділу своєї праці — „Реформа чи революція“ — М. Яворський бере з архівних джерел. Дилема „реформа чи революція“ належить професорові Київського університету істориком Павлову. Вже в кінці 50 р.р. XIX ст. проф. Павлов бачив, що селянська справа поставила історію Східної Європи перед дилемою — реформа чи революція. Шостий розділ М. Яворський збудував на цій дилемі. Революція уже йшла. Незадоволення серед селянства було велике. Часто виникали масові рухи селян. З революційних рухів перед київською „козаччиною“, про які ми досі не знали, автор наводить великий і затяжний бунт у с. Лучині на Сквирщині, який потім перекинувся до сусідніх сіл і тільки за рік був припинений військовою силою. У книзі попадаються цікаві й нові відомості про хвилювання селян на Уманщині й Балтщині. І сюди викликали полк москалів. Є цікаві матеріали й про київську „козаччину“. Подаються нові дані про зустріч селянами „волі“. Селянство, як відомо, рішуче відмовлялося „писатися на волю“. Протести були серйозні. Бунти ці заспокоювалися військовою силою.

За ідеолога пригнобленого люду, що склав свій світогляд виключно в селянській атмосфері, автор вважає революціонера-селянина Семена Олійничука, за якого автор багато розповідає нового.

Так само докладно автор розповідає про питання, присвячене діяльності українських революційних угруповань 60 і 70 р.р. XIX століття. Тут також подано багато нового матеріалу. Є нові матеріали й про українське сектанство. Багато віддає уваги М. Яворський революційному угрупованню: „сен-жебуністів“ — організації братів Жебунових. В кіці розділу автор подає відомості з архівних джерел про робітничі повстання — 1871 р. в Одесі й 1872 р. в Харкові.

Не забуває автор і Галичини.

На історично - економічному матеріалі, в книзі М. Яворського наведеному, не будемо зупинятися. Це й не було головним завданням автора. Дослідник використовує тут наукові праці з економічної історії України й відповідні журнальні статті.

Не уникла праця М. Яворського й хиб. Головна хіба — огляд українського революційного руху, в найщільнішому зв'язку з історією революційного руху в Росії та Польщі, одірвано від історії революційного руху на Заході. За другу важливу хибу вважаємо аграрно - селянський ухил праці. Окрім того, батрацько - робітничого питання М. Яворський майже не торкається. Нарешті автор, аналізуючи економічний розвиток України, подає матеріали часто - густо без покликування на відповідні джерела.

По - за всіма цими хибами книга Яворського заслуговує уваги. Вона хоч частково задовольняє невідкладні, життєві потреби вузівської молоді й учителя середньої української школи.

Андрій Вірниченко

Записки Ніжинського Інституту Народної Освіти за головним редагуванням Миколи Петровського Кн. VII (1927 р.) Ніжин, стор. 301, ціна 3 крб. 50 коп. Тираж 350.

Цього року вийшло продовження (VII кн.) наукових звітів. Ніжинського ІНО.

Зміст книги такий :

1. Микола Петровський — Три Поповичі. Стор. 3 — 15.
2. Алексей Покровский — Proletarii (російською мовою). Стор. 16 — 44.
3. Константин Штепа — Нариси з історії античної й християнської демонології. Ч. II. Стор. 45 — 138.
4. Алексей Покровский — К третьей главе коммунистического манифеста (російською мовою). Стор. 139 — 177.
5. Анатолий Ершов — „Лѣтописное Повѣствованіе о Малой Россіи“ О. Рігельмана і „Краткая Лѣтопись Малыя Россіи“, видана Рубаном. Стор. 178 — 192.
6. Проф. Євген Рихлик — З етнографічних студій. I. Село Вільшанка на Житомирщині в світлі лексики. Стор. 193 — 220.
7. Петро Одарченко — „Die Weber“ Г. Гейне в перекладі Лесі Українки. Стор. 221 — 227.
8. Проф. Владимир Рязанов — Этюды о пролетарском литературном творчестве. II. Накануне социальной революции (російською мовою). Стор. 228 — 247.
9. Проф. Яков Колубовский — По рефлексологичних лабораторіях. Стор. 248 — 255.
10. Митрофан Рябко — Про механізм та зміст дитячих свідчень. Стор. 256 — 275.
11. Петро Більський — Інстинкт гніздування у птахів (спроба підручника для екскурсій). Стор. 276 — 283.
12. Олександр Каменев — Наслідки лабораторних досліджень хемічного складу Ніжинських огірків ті води. Стор. 284 — 300.

Як видно з поданого переліку імен, в кінці беруть участь поруч із відомими представниками наукової думки (проф. Рязанов, проф. Рихлик, проф. Колубовський) також молоді дослідники (Петро Одарченко).

Не маючи на меті докладного критичного огляду уміщених робіт (на сторінках загально - громадського місячника це було б неможливо), подам коротку інформацію про їх зміст, одночасно рекомендуючи їх відповідним спеціалістам.

Підзаголовком до першої праці є „З української просопोगрафії XVII в.“; в ній автор, зважаючи на невірне ототожнювання двох діячів „Руїни“ — Поповичів (які мали однакове ім'я), дає біографію трьох Поповичів, на підставі друкованих і недрукованих джерел.

В другій роботі автор дає перегляд питання про значіння терміну „proletarii“ в світлі античних джерел.

Третьої роботи маємо другу частину — не всю, а лише IV — VIII розділи. Тема четвертого розділу — „Демони в значінні анголів - посередників. Філософсько - теологічна теорія“; п'ятий розділ трактує про „Соціальні й культурні предпосилки теологічного ухилу греко - римської філософії, в добу зародження християнства“; темою шостого розділу є „демонологічна доктрина в греко - римській філософській літературі II ст. н. ери“; сьомий розділ розглядає „демонологічну доктрину в літературі раннього християнства“; зрештою, темою восьмого розділу є „демонологія в пам'ятниках античного мистецтва“.

В четвертій роботі, зважаючи на те, що „комментарий к Манифесту, который проследил бы генезис всех развитых в нем идей, представляет собой еще дело будущего“, автор має на меті „сопоставить кое - какой материал... , наметить некоторые вопросы, решением которых должны будут заняться комментаторы III - ей главы Манифеста“.

В п'ятій роботі автор порівнює „Лѣтописное повѣствованіе о Малой Россіи“, О. Рігельмана з „Краткой Лѣтописью Малыя Россіи“, виданою В. Рубаном, з метою

з'ясування, що взято з праці Рубана — Рігельманом, за джерела праці якого досі вважали літопис Самовида і „Дѣйствія предѣльной брани“ Грабянки.

В шостій праці автор описує різні мовні впливи (російські, українські, єврейські, німецькі то що) на мову найбільшої чеської колонії на Житомирщині — Вільшанки, звязуючи ці впливи з різними життєвими стосунками.

До сьомої роботи маємо підзаголовок: „спроба дослідити автентичність перекладу“.

Автор, знайшовши серед неупорядкованих рукописних матеріалів Гадяцького Музею ім. М. П. Драгоманова непідписаний переклад на українську мову Гайнівських „Ткачів“, доводить, що зазначений переклад належить творчості Лесі Українки. Аргументи для цього такі: 1) твір писаний рукою Лесі Українки; 2) знайдено його серед архівного матеріалу Гадяцького Музею між паперами Лесі Українки й Олени Пчілки; 3) Л. Українка багато творів Гайне перекладала на українську мову; 4) соціально-революційний зміст „Ткачів“ Гайне, натурально, послужив причиною вибору цього твору для перекладу на укр. мову; 5) зрештою, порівняльна аналіза лексики перекладу з лексикою автентичних творів Л. Українки виявляє спільність багатьох характерних слів і виразів.

Треба відзначити, що цю порівняльну аналізу лексики, що єсть коли б не головною базою доказу, зроблено дуже сумлінно й дотепно, з знанням теорії зовнішньої та внутрішньої психічної форми.

Підзаголовком до восьмої „етюду“ є: „Накануне социальной революции (К. Гандурин, Перед Бурей, пьеса в 4 действиях, ГИЗ, Москва, 1920)“; автор дає картину загострення соціальних відносин поміж пролетаріатом та буржуазією перед Жовтневою революцією, накреслює характеристики дієвих осіб п'єси та переказує її сюжет.

Дев'ята стаття подає інформацію про роботу рефлексологічних лабораторій Ленінграда та Харкова.

В десятій статті автор дає спробу з'ясувати механізм та зміст дитячих свідчень, використовуючи дані так рефлексології, як і психології.

В одинадятій статті автор, зважаючи на відсутність гарних підручників в напрямку вивчення природи за методом екскурсій, подає цікаві відомості з власного досвіду, що до інстинкту гніздування у птахів.

Зрештою, завдання дванадцятої статті цілком ясне з її назви й апелює до спеціаліста-хеміка.

З наведеного опису видно, що лише деякі роботи стосуються до галузі літератури, що на них і звернуто відповідну увагу.

Треба також відзначити, що цілком науковий характер мають роботи Петровського, Покровського, Штепи, Ершова, проф. Рихлика, Одарченка, Рябка та Каменева; більш популярний характер має етюд проф. Рязанова; інформаційне завдання ставить перед собою проф. Колубовський; з уваг знавця-аматора складено статтю Більського.

Видання книги — пристойне; головніші друкарські помилки одзначено. Назву книги, так само, як і зміст, подано ще французькою мовою.

Гр. Майфет

1. Володимир (? Василь) Греков. Бунт сіроми на Запоріжжі 1768 р. Відбитка з XI т. „Записок Історично-Філологічного Відділу“ Укр. Академії Наук. 23 стор.

2. Наталя Василенкова Полонська. Маніфест 3 серпня року 1775 в світлі тогочасних ідей. Відбитка з XII т. „Записок Історично-Філологічного Відділу“ Укр. Академії Наук. 39 стор.

3. І. С. Степанів. „До студій з історії Запоріжжя за останні роки його існування. Відбитка з I т. „Записок Дніпропетровського Інституту Народної Освіти“. 5 стор.

Оживлення наукової роботи по історії Запоріжжя продовжується; зразу ми маємо три нових статті і в наукових колах відомо про виготовлення ще нових робіт по Запоріжжю. І тому цілком запізненням з'являється жаль автора останньої із зазначених статтів, що в сучасній українській історіографії „Запоріжжю не пощастило“. Навпаки. Нині, очевидно, по історії Запоріжжя беруться писати й люди, що їм це не зовсім з руки. Взяти хоча б того самого автора останньої статті: у нього на 4^{1/2} стор. виложено все, що було за душею по історії Запоріжжя, тут і екскурс в галузь історіографії Запоріжжя з такими банальними загальними реченнями, що мовляв „история запорожских козаков“ Д. Яворницького „в великій мірі обвіяна серпанком ідеалізації запорізького козацтва“ і міркування про „великий вплив“ Запоріжжя „на історичне життя всієї України“ й випадково знайдений документ про російського офіцера-бешкетника й дорікання „петербурзькому урядові“ за те, що він „майже не криючися прямував до знищення Запоріжжя“, й нарешті в останніх шости рядках спеціальне „наукове“ відкриття автора про те, що запорозька старшина „свідомо готувала зрадницький удар“ проти Січевого устрою... Яка рація в друкуванні подібних статтів?... Безмежно цінніша є робота В. О. Грекова, що подає додатковий архівний матеріал до праць А. Скальковського та М. Терновського й почасти освітлює соціальну диференціацію на Запоріжжі

в останні роки його існування. Розуміється, наведених архівних джерел (25, із них частина вже була відома) надто мало для широких висновків, але ж у кожному разі ясно, що „боротьба на соціально-економічному ґрунті“ „в Запоріжжі між козацькою біднотою і заможним козацтвом“, „почалася“ значно раніш і її слід розглядати в широких хронологічних рамках, а не в межах тільки доби головування Кальнишевського.

Робота Н. Д. Полонської не подає архівних матеріалів, а тільки робить спробу тлумачення маніфеста Катерини про скасування Січі. Автор тут зібрав цікаві дані, але навряд чи можнѣ надавати особливого значіння „остраху“ Катерини перед „безженністю“ запорозьких козаків і разом з автором міркувати — „якою страшною вважалася Катерині примара безженного товариства запорозького“ (стор. 29 — 30). Гадаємо, що раніш, ніж всебічно розбирати причини скасування Січі, які вже більш-менш відомі, слід тепер взятися до вивчення економіки Запоріжжя. І на це ми чекаємо, маючи чутки про нові досліднї, що вже друкуються (напр. проф. М. Є. Слабченка).

Володимир Пархоменко

В. Січинський. Архітектура старокнязівської доби (X—XIII ст.)
Прага. 1926. Стор. 50, ілюстрацій 78.

Великокнязівська доба на Україні залишила по собі величнї архітектурнї пам'ятки. Значіння їх у загальному процесі зміни монументальних будівельних форм західно-європейська наука оцінює тим, що включає їх у свої загальнї історичнї огляди (Діль, Далтон, Мілле й инш.). Тут вони знаходять собі освітлення, як пам'ятки візантійського стилю. Але для нас вони є пам'ятки не тільки візантійської культури, але й української, бо в цих пам'ятках відбилася старо-українська мистецька культурність і, без сумніву, почасти й культура. Мистецтво наступних віків, як справедливо зауважує в свої книзі В. Січинський, мало ґрунтовну основу для дальшого розвитку в культурі старокнязівської доби (ст. 36).

Виявити обличчя цієї культури, всебічно освітити її — ось проблема, що давно вже поставлена і довго ще хвилюватиме дослідників. Крок за кроком наука виявила й дослідила шерег забутих, загублених пам'яток й освітила їх промінням критичного аналізу. В наші дні гостро повстала потреба підвести підсумки зробленому, настала пора синтетичних спроб. За останні роки з'явився ряд такого роду робіт: М. Голубця — Начерк історії українського мистецтва, Д. Антоновича — Скорочений курс історії українського мистецтва і оце остання праця В. Січинського. В першій з цих робіт пам'ятки старокнязівської доби розцінювалися переважно з погляду доказу блиску й могутности України, як політичного організму. Проф. Антонович в своїй роботі уперше чітко зазначає, що великокнязівські пам'ятки — представники візантійсько-романського стилю на Україні. Автор останньої роботи підкреслює потребу відшукати в цих пам'ятках місцеві традиції. Більше того, автор переконаний, що „пишний розквіт українського мистецтва та його оригінальність вказують, що творцями були місцеві майстри, котрі на протязі віків створили свій особливий стиль, способи будування, техніку“ (ст. 7). За гіпотезами візантійською, східною, західною і кавказькою Січинський визнає „якісь частки правди“, сам же він схиляється до думки дослідників (Скुरевич й инш.), що в пам'ятках старокнязівської архітектури добачають зв'язки переважно з культурою причорноморських, колишніх грецьких, колоній, в першу чергу Херсонесу.¹⁾ Коріння архітектури старокнязівської доби, на думку В. Січинського, мусимо шукати у зв'язках з попередньою добою, з тим ґрунтом, який створив передумову для пишого розвою українського мистецтва X—XII століття (ст. 5).

Всі такого роду загальнї завдання дуже трудні і розв'язати задовольняюче їх нині мабуть ще не час. В. Січинський сам зазначає головнї перепони. Перша з них це те, що „сучасна наука ще не дослідила з потрібною точністю передхристиянську добу на українських землях“ (ст. 7). Друга, не менш важлива, це „сучасний стан дослідження мистецтва старокнязівської доби, що не дає можливості з'ясувати загальну картину розвитку українського будівництва X—XIII ст. та прослідити еволюцію форм і їх місцеві відміннї“, бо „майже всі будови при пізніших ремонтах та перебудовах цілковито втратили свій первісний вигляд. А досліднї, які переводилися в ріжних часах, не всі в потрібній мірі точні й не всі мають однакову наукову вартість, деякі будови зовсім не досліджені“ (ст. 34).

Доводиться пожалкувати, що для автора неприступні були в час складання книги і самі пам'ятки, і безпосереднє знайомство з дослідною працею, що переводиться нині над цими пам'ятками. Це особливо важливо для Київської Софії (порівн. ст. І. В. Моргилевського у Зб. „Київ та його околиці“) та Спаса Чернігівського; не менш важливо для

¹⁾ Цікаво, що одночасно з Січинським проф. Д. Айналов публікує працю (Die Mosaiken des Michaelklosters in Kiew. „Belvedere“, 1926 № 51—52), де доводить, що в Київських пам'ятках маємо зразки чисто візантійської царгородської сточливості.

чисто цегляних пам'яток „романської“ групи пам'яток (Собор. Елец. М - ра, Кирилівська ц. Канівська й инш.). В публичних доповідях І. В. Моргилевського вони дістали яскраве освітлення. Ілюстрацією точних креслеників і нових фотографій Моргилевський довів, напр., що середня апсида Чернігівського Спаса „сильно видається на схід“ тільки на доволі фантастичних креслениках, опублікованих в „Трудах Київського Арх. З'їзду 1899 р.“ і що капітель Борисоглібського Собору справді належить до оздоб надвірних півколон Собора Елец. м - ра.

Найбільше значіння роботи Січинського полягає в ясному й стислому опису та характеристиці мурованих церков, для чого автор сумлінно простудіював головнішу літературу. У викладі він додержується хронологичного та топографічного порядку, поруч зазначаючи еволюцію форм. До цього розділу треба зробити такі зауваження. Церкву в Старгородці, на нашу думку, безоговорочно залучати до однонавіх не можна, в ній крім головної — рудиментарно, правда, — але ясно намічено й дві бокові нави. Твердження автора про катедри Володимира Волинського, здається, свідчать, що автор не мав у руках фотографій проф. А. Прахова з розкопок „Старої катедри“ на Залужжі у Володимирі Волинському (пор. ст. 10, 24, 38).

Питанням про будівельну техніку й архітектурні форми В. Січинський уділяє в своїй праці окремі розділи. Ми вже вище згадували, що за сучасними дослідями численні чисто цегляні „романські“ пам'ятки XII ст. примушують виділити їх в окрему групу. Вони відмінні від старших матеріалом, технікою будування, а досліджені І. В. Моргилевським штампми на цеглі свідчать про цехову організацію праці на будівлях.

Огляд будівництва замкового має досадну прогалину — не дано опису дуже цікавого і добре дослідженого замку у Білгородці (див. Н. Д. Полонская, Арх. розк. Ф. Фойка 1909 — 10 г.г. в Белгородке. Труды Моск. Предвар. Ком. по устр. XV арх. С'езда. Москва. 1922).

Цікаво, хоч не цілком доводливо, В. Січинський пробує зв'язати планові типи пізніших дерев'яних церков з пам'ятками великокнязівськими. Після монументальних пам'яток автор подає відомості про житлове будівництво, накреслює загальну лінію розвитку архітектури у старокнязівську добу на Україні та оцінює значіння цих пам'яток для України і її сусідів. Далі йдуть додатки: хронологія будов, головніша література, список ілюстрацій, *Extrait* та перелік рисунків французькою мовою.

Ілюстрації зібрано в доданому до тексту альбомі. Технічно книжка видана бездоганно. Ілюстрації друкують на крейдяному папері; не публікованих матеріалів тут не багато, але значіння цього альбому в тому, що в йому зібрано до купи майже все найголовніше, що розкидано по численних часто труднодоступних виданнях.

Праця В. Січинського „Архітектура старокнязівської доби“ є цінний вклад в наукову літературу, а ясний, популярний і строго науковий виклад та численні рисунки роблять цю книжку добрим і дуже потрібним для вищих шкіл підручником.

Проф. Таранушенко

Архівна Справа. Книжка 4 - та. Видання Центр. Арх. Упр. УСРР. Харків 1927 р. Стор. 110 + 30. Ціна 1 карб. 75 коп.

Попередня книжка 2 — 3 „Архівної Справи“ зустріла прихильну оцінку і українських і російських архівістів. Такої оцінки заслуговує й ця 4 - та книжка.

У своїй роботі Центр. Арх. Упр. велику увагу віддає архівному будівництву на місцях, отже й „Архівна Справа“ багато своїх сторінок присвячує питанням, що найбільше цікавлять робітників Окрархів — низових архівних органів. У програмовій статті завід. Центр. Арх. Управл. М. Рубач накреслює ближчі завдання окрархів у зв'язку з здійсненням 5 - ти річного плану концентрації архівних матеріалів.

Так само чергових завдань концентрації архівних матеріалів стосується й стаття В. Нікітіна. Тісний зв'язок із цими статтями має стаття В. Токарева „Про матеріальне становище Окружних Архівних Управлінь“, що подає багаті дані про матеріальну і треба сказати дуже невелику — базу Окрархів.

Статті архівознавського характеру: Ц. Веретенникова „Про поняття „архівний фонд“ та В. Міяковського „Про реконструкцію архівних фондів“ мають безперечний інтерес. Перша порушує та розв'язує одно з основних та спірних питань теорії архівознавства, стаття ж В. Міяковського дає відповідь на питання, що часто повстає перед архівістами: чи можна провадити реконструкцію архівних фондів та коли й за яких умов цього робити не слід.

Дві статті В. Романовського „Боротьба з архівними шкідниками“ та Г. Юшенка „До техніки підшивання архівних матеріалів після - революційної боротьби“ порушують питання архівно - технічні, і — треба сказати — актуальні. Ці статті неодмінно слід прочитати кожному архівареві численних архівів дієвих установ.

Дуже цікава є стаття Є. Іванова „Українські фонди, перевезені з Москви“ та список тих фондів для Полтавщини та Чернігівщини. З цієї статті довідуємося про

надзвичайне багатство та різноманітність цих фондів, і кожен дослідник-історик може тільки бажати, щоб швидше й більше українська історична наука скористувалася з цього багатства.

Статті: Я. Ждановича „Друга конференція архівних робітників РСФРР“ та Ш. Чхетії „Головні моменти архівного будівництва в СРР Грузії“ знайомлять із архівним будівництвом по інших союзних республіках. Книжка має багату хроніку архівного життя та добре налагоджений, хоч і дуже невеликий, відділ критики й бібліографії, де треба відзначити „Екскурси з бібліографії архівної справи“ В. Веретенникова.

Що до додатку до книжки — „Червоного Архіва“ то ясна річ, що 30 сторінок для нього замало, і доводиться тільки побажати, щоб цей додаток швидше розвинувся в самостійний журнал, а матеріалу для нього буде чимало. Досить згадати, яку популярність має „Красний Архів“, видання Центрархіву РСФРР, кожне число якого викликає жваві відгуки і в радянській і в закордонній пресі, щоб зрозуміти, що такого роду український журнал матиме велику вагу.

Мик. Горбань

Сказочная Комиссия в 1926 г. Обзор работ под редакцией Председателя Комиссии Академика С. Ф. Ольденбурга. Государственное Русское Географическое Общество. Отделение этнографии. Ленинград 1927. Стор. 72. Цена 1 руб. 25 коп.

Черговий „огляд работ“ Казкової Комісії (за р. 1926) не має того виключного інтересу, якого попередньому оглядові¹⁾ надавали бібліографічні підсумки в галузі казки — легенди за 1917 — 1925 рр., але й в ньому є чимало цікавого й корисного матеріалу.

Коротенький звіт секретаря Казкової Комісії Н. П. Гринкової (стор. 5 — 6) знайомить нас із загальним характером та обсягом діяльності Комісії, що йшла, як і раніш, у двох напрямках: а) самого збирання казкових матеріалів та розробки методики цього збирання і б) наукової розробки казок, головним чином, в галузі класифікації казкових тем і морфологічного вивчення казки.

З цієї книжки Казкова Комісія розпочинає, „хоча б і в дуже скромному вигляді“, публікацію тих значних казкових матеріалів, що є в розпорядженні Комісії, і це треба всяково вітати: вони перестають з цього часу бути „мертвим капіталом“ і можуть дуже стати у пригоді фахівцям-фольклористам. Ця публікація набуває тим більшого значіння, що одночасово переводить систематичну каталогізацію всіх казок за каталогом Аарне, що його Н. П. Андреев пристосував до російських казок, і таким чином і раніш зібрані казкові матеріали, і ті, що надходять до Комісії тепер, всі „переводяться на міжнародну класифікацію“ (с. 5); крім того, здебільшого описувачі окремих збірок додають ще бібліографічні посилки на відповідні варіанти з декількох раніш видрукованих збірок російських казок (Афанасьєва, Зелєніна, Ончукова, Соколових та инш.). В наслідок — не дивлячись на велику стислість, кожний опис „дає повне уявлення про сюжети“ тої чи іншої збірки.

Такі корисні описи окремих збірок казок подали: Н. П. Андреев („Рукописное собрание сказок В. И. Чернышева“, стор. 7 — 10; описано 200 №№ казок, що записані були в рр. 1897 — 1912 в губернях Калузькій, Володимирській, Вологодській та инш.), А. І. Никифоров („Сказочные материалы Заонежья, собранные в 1926 г.“ стор. 11 — 21, №№ 238), І. В. Карнаухова („Заонежские сказки“, с. 22 — 25, №№ 90), Н. Е. Ончуков („Сказки Тавдинского края“, с. 26 — 31, №№ 86), Н. П. Гринкова („О записи сказок в Воронежской губернии в 1926 г.“, с. 38 — 45, №№ 37), почасти — Н. М. Еліаш („Собрание сказок в Старорусском уезде Новгородной губернии 1919 — 1926 г.“, с. 32 — 37, № 30) і М. Б. Едемський („Сказки на севере“, с. 46 — 47, №№ 8). Перші п'ять описів є особливо змістовні своїм бібліографічним апаратом з окремим зазначенням №№, що їх немає в каталозі Аарне; у Н. П. Гринкової, крім того, знаходимо дуже цікаві спостереження та зауваження про умови збирання казок в Ворон. губ. життя казки, а також характеристики „сказочників“ та їх репертуару. Селянина-кравця Тручачова (66 років), од якого вона за 4 дні записала 35 №№ казок, Гринкова характеризує, як „природженого сказочника, который имеет определенную внутреннюю потребность рассказывать, и раз вкус к старинной сказке... упал, в окружающей его среде, он сам создает новые рассказы, удовлетворяющие новый спрос... Этого сказочника следует рассматривать как приспособление старых творческих сил к новым формам жизни, к новым запросам, явившимся у деревенской аудитории в результате событий последних лет“ (стор. 43 — 44). Відповідні зауваження знаходимо також у Еліаш і Ончукова, але тут впадає в очі, що в той час, як перша разом з Гринковою (в губернях Новгородській та Воронізькій) підкреслює живий зв'язок сучасної побутової казки з „трагічеськими, страшними событиями, происшедшими за последние годы“ (с. 35), коли всяка хоч трохи виключна подія „делается достоянием народного творчества, обрастает фантастическими подробностями,

¹⁾ Сказочная Комиссия в 1924 — 1925 гг. Обзор работ... Лгр. 1926. Див. нашу рецензію в № 4 „Черв. Шляху“ за 1927 р.

становитися сказкою" (с. 35), коли навіть старі казки перероблюються та пристосовуються до нових умов життя і, наприклад, в загальновідомій давній казці „Правда і Кривда" один з братів приходить „у совет" і пропонує здобути воду (Гринкова, стор. 42), — в той же самий час Ончуков, що працював в Західному Сибіру („Тавдинский район, Тюменского округа, Уральской области"), визначає, що в записаних ним казках „ни в какой мере, совершенно не отражается современность", не дивлячись на те, що два з його „сказочников" — „люди совсем молодые, бывшие солдаты, оба участники мировой войны", а „край обслуживают пароходы... и по селениям края нередко ходит даже автомобиль" (стор. 29). На нашу думку, ніяк не можна узагальнювати й перебільшувати ці несподівані спостереження збирача, що нам здаються випадковими: матеріал зібрано ним протягом трьох тижнів від 7 осіб (в 4-х селах) на обмеженому порівнюючій просторі, в Західному ж Сибіру так само грімів грім революції та палало полум'я громадянської війни, як і по інших місцях Республіки. Більшість збирачів казок (по різних місцевостях) однаково відзначають занепад так званої „волшебної", а також „животної" казки і зростання, натомість, казки побутової. Згадані вище описи казок „Заонежья" Никифорова і Карнаухової звертають на себе особливу увагу тим, що зроблено їх в формі таблиць: у Никифорова маємо для його матеріалу дві таблиці — перша дає відомості головним чином про „сказочников" (де живуть, вік і репертуар кожного; останнє — в формі посилки на відповідні №№ казок табл. II-ої), друга — про типи записаних казок (назва казки, № за каталогом Аагпе, „орієнтовочна" посилка на один російський варіант, од кого і який записано: також повний, чи скорочений, чи тільки назву типу); Карнаухова подає, з деякими скороченнями, майже ті самі відомості в одній таблиці. Вважаємо, що таблиці заслуговують на серйозну увагу: в них маємо вдалу й, здається, першу спробу виробити певні технічні форми публікації невиданого казкового матеріалу і вони, дійсно, дають „существенные фактические сведения при максимуме сжатости" (стор. 21¹⁾). Міжіншим розглянуті зараз описи безпосередньо доповнюють один одного: вони дають казки не тільки з одної „області" („Заонежья"), але часто з тих самих сіл, іноді навіть від членів однієї родини чи того самого „сказочника". Що до методу збирання казок, члени Комісії в більшості схилиються на те, щоб „брать сказку у всякого, кто ее знает, брать первую сказку (без отбора) и записывать полно и фонетически точно", з метою обслідування не окремих артистів казки, а „широкого будничного ее бытования" (ст. 11).

Надзвичайно серйозної уваги заслуговує також друга стаття А. І. Никифорова — „К вопросу о картографировании сказки" (с. 60 — 70), де він не тільки ставить важливе питання про потрібність і користність фольклорної, зокрема — казкової картографії, але накреслює й деякі практичні кроки для його розв'язання, додаючи до теоретичних міркувань проекти двох карт: перша з них (с. 6) демонструє стан „исследованности в отношении сказки бывших Олонецкой и Вятской губернии", а друга (с. 69) має наочню показати поширення слов'янських казок про „мачеху и падчерицу" і легенди про „панщину". Цілком погоджуючись з автором у тім, що „самая проблема сказочных кари вполне назрела и постановка вопроса о них своевременна", вважаємо, що його пропозиції та теоретичні міркування варто було б докладно розглянути на сторінках відповідних спеціальних журналів. В. Я. Пропп („Морфология русской волшебной сказки", с. 48 — 49) подає стисле резюме свого дослід, що його присвячено аналізі фантастичних казок з боку їх композиції. Автор виходить із спостереження, що найрізноманітніші казкові персонажі в різних казках діють однаково, тому — треба вивчати казки за функціями дієвих осіб, яких можна об'єднати всього в шість головних категорій. На жаль, надзвичайна стислість замітки не дає можливості зупинитись докладніше на багатьох моментах, що викликає цікава й цілком своєчасна спроба морфологічного вивчення казки. Знаючи тут до речі, що над цими ж самими питаннями морфології казки працює зараз і А. І. Никифоров, що друкує свою статтю „К вопросу о морфологическом изучении сказки" у „Збірнику на пошану ак. Соболевського".

Нарешті, стаття А. А. Мерварт „Техника сказывания сказок у сингальцев" (с. 50 — 59) веде нас далеко (ми б сказали навіть — занадто далеко) за межі нашого Союзу та знайомить із способами „сказывания" на о. Цейлоні. Для ілюстрації самого казкового матеріалу сингальців тут наведено казку-легенду, казку-новелу та „жіночу" казку (що здебільшого розповідають жінки). Стаття дає дещо цікавого для порівняльного вивчення казки, але всеж таки стоїть якось осторонь від решти матеріалу збірника.

Приємно відзначити, що черговий „огляд робіт" Казкової Комісії, не втрачаючи внутрішніх гідностей попереднього огляду, значно перевищує його своїм обсягом, причому саме видання, очевидно, набуло вже регулярного щорічного характеру. Ціна даної книжки, порівнюючи з попереднім „обзором", дешевша, але ми побажали б і дальшого зниження — з метою більшого поширення цього корисного видання.

Ол. Назаревський

¹⁾ В таблиці Карнаухової незручно тільки те, що казки, записані в одній місцевості, розміщено в декількох (2-і навіть 3-х) різних місцях, а не поруч.

Поэтика. Временник Отдела Словесных Искусств Государственного Института Истории Искусств: III. „Academia“, Ленинград 1927, стр. 188, цена 1 р. 80 к.

„Поэтика“ — одинокий на цілий СРСР друкований орган, посвячений спеціально й виключно науковому літературознавству. Тому зміст кожного його випуску має для нас не тільки суто наукове, але, крім того, ще глибоко симптоматичне значіння; він об'єктивно відбиває в собі найближчі інтереси сучасного літературознавства і показує, до яких проблем і яких методів звернена головна увага останнього. Ми можемо симпатизувати певним тенденціям (і захопленням) сьогоднішньої науки про літературу, або, навпаки, ставитися до них більш-менш скептично, — це питання особистих і групових теоретичних переконань кожного окремого літературознавця, — але стежити за еволюцією цих тенденцій по перших джерелах треба кожному, хто цікавиться літературознавством, бо коли закривати очі на те, що в даний момент вважається — нехай навіть помилково! — за найбільш актуальне в певній науці — то можна згубити зв'язок з живим ходом її розвитку і втратити здібність правильно цінити наукову перспективу. З цієї — симптоматичної — точки зору, новий випуск „Поетики“ мусить збудити глибокий інтерес навіть у тих літературних і літературознавських колах, які принципово не співчують науковому напрямкові, що культивує Ленінградський Інститут Історії Мистецтв і Словесний Розряд його. Переважно з цієї точки зору ми й розглянемо зміст статей даного випуску, не спускаючи, певна річ, з ока їх чисто-іманентної наукової цінності, але й не вдаючись надмірно (по умовах місця) в спеціальну критику окремих теоретично-літературних і історично-літературних проблем.

Справді, саме 3-й випуск „Поетики“ позначає своїм змістом якийсь новий поворот в еволюції сучасного літературознавства. Правда, гострого розриву з минулим ми в ньому не знаходимо; ріжниця — не в основних принципах, а в відтінках, але ці відтінки варті уваги. Як і в попередніх випусках, в нім під „поетикою“ розуміється не тільки чиста теорія літератури, але й історія останньої, оскільки трактується її з становища певного інтересу до теоретично-літературних засновків і висновків: „історична поетика“, як справедливо зазначив Б. Навроцький в рецензії на 2-й випуск даного збірника (Червоний Шлях 1927, № 5, ст. 216), і є ні що інше, як „справжня історія літератури, правильно поставлена“. Нове, однак, в тім, що зміст попередніх випусків „Поетики“ виразно орієнтувався на „проблему стилю“ і йшов під гаслом: „історія літератури, як історія стилів“, — гаслом, яке нині має майже загальне визнання, в тім числі і від представників соціологічного напрямку в літературознавстві (пор., напр., рецензію авторитетного в цих питаннях В. Переверзева на збірник „Русский Романтизм“ під ред. О. І. Білецького, Новий Мир. 1927, № 8, стор. 205); а в цім випуску „Поетики“ це гасло, що здається деяким літературознавцям і тепер ще верхом новаторства, помітно відходить на другий план. Його місце заступає нове гасло: „історія літератури є історія поетичних жанрів“. Справді, літературознавча робота останніх років виразно виявила неозначеність самого поняття „стилю“, його залежність від складних суто-естетичних і філософських засновків, умовність так званих „історичних“ стилів (класицизм, романтизм, футуризм і т. д.) і внутрішню суперечливість таких, на перший погляд, простих понять, як „натуралізм“, „імпресіонізм“, „символізм“ і т. п., в яких ідеологічні й формальні ознаки безладно перемішані на ґрунті перестарілого „наївного реалізму“. Одним словом поняття стилю, як виявилось, є само таке складне і разом з тим розпливчате, що виходити з нього в об'єктивному літературознавстві — неможна; треба починати з дрібніших і конкретніших літературних величин, і їх саме ми й знаходимо в понятті „історичного жанру“ (саме історичного, а не апіорного, як у Брюнет'єра і в поезиї класицизму). Цей новий напрям почати позначився вже в попередніх випусках Поетики (див. ст. Б. Томашевського про французьку мелодраму в 2-му випуску, де дано попереднє означення „історичного жанру“, ст. 60 і далі); в цім випуску воно явно домінує: з дев'яти статтів п'ять посвячено певним історичним жанрам, і саме вони надають цілому збірникові методологічну суцільність, творять його „обличчя“ (статті С. Балухатого про мелодраму, Л. Виндт — про байку, Ю. Тинянова і Г. Гуковського — про оду 18-го віку, В. Виноградова — про класифікацію жанрів з лінгвістичної точки зору).

Серед них найбільшої уваги варта спроба Ю. Тинянова („Ода, как ораторский жанр“, ст. 102 — 128) характеризувати стиль Ломоносовської і Сумароковської оди на підставі теоретичних залогень самого Ломоносова, висловлених у його „Риториці“; відзначаємо, що багато висновків Ю. Тинянова (напр., про синтаксичну й інтонаційну будову одичної строфи) безпосередньо даються приклади до української поезії кінця 18 і початку 19 віку, — зокрема, до Енеїди Котляревського (І. Я. Айзеншток в роботі над Енеїдою, що він готує до друку, самостійно прийшов до дуже подібних висновків). Однак, основна теза Ю. Тинянова: „Ода Ломоносова может быть названа ораторской... потому главным образом, что ораторский момент стал определяющим, конструктивным для нее (ст. 116), сумнівна, бо саме поняття „ораторського стилю“ залишається в автора неозначеним і майже чисто-умовним.

Г. Гуковский („Из истории оды в 18 веке“ — о „взорных одах“ Сумарокова — ст. 129 — 147) і Л. Виндт („Басня, как литературный жанр“, ст. 87 — 101) блискуче розвивають у своїх статтях тези, позначені в дореперішніх роботах (див. Гуковский, Русская поэзия 18 века, Л. 1927; Виндт, Басня Сумаровской школы, Поэтика I 1921). Старанно складена робота С. Балухатого („К поэтике мелодрамы“, ст. 63 — 86) робить підсумки довгому вивченню драматичної форми цього жанру, але, на жаль, не містить у собі майже нічого принципово-нового. Стаття В. Виноградова „К построению теории поэтического языка“ (ст. 5 — 24) обмежується, як і більшість останніх робіт того ж автора — на багатословним і, проте, невиразним формулюванню проблем, що видаються авторові надто актуальними, але нічого позитивного не дає; в методологічному відношенні цінність її — негативна, бо багата (й заплутана) наукова термінологія автора надається тільки на прикриття примітивного психологізму (див., напр., на ст. 18: „Несомненно, что образ лирического „я“ является одним из существеннейших моментов композиции лирического стиха“),—свого роду методологічна мімікрія. Прикро, що саме з цієї статті починається збірник.

З статтів, що не стосуються безпосередньо до проблеми жанру, найбільшу вагу має робота С. Бернштейна: „Эстетические предпосылки теории декламации“ (ст. 25 — 44). Автор розвиває в ній свою основну думку про взаємну незалежність мистецтва віршового і мистецтва декламації (стаття „Стих и декламация“ в збірнику „Русская Речь“, новая серия I, 1927; див. нашу рецензію, Черв. Шлях 1927, № 6, ст. 269) і пробує паралельно побудувати „поетику“ обох цих мистецтв. Теоретично-естетичні погляди С. Бернштейна не виходять за межі ідей „опоязівського формалізму“, але, проте, мають велику цінність, як перша глибоко-продумана спроба систематизувати їх.

Стаття С. Вишеславцевой („О моторных импульсах стиха“, ст. 45 — 62) претендує дати психофізіологічну „класифікацію віршів по мірі їх моторності“, але, на ділі, класифікує не самі вірші, а тільки різні типи їх декламаційного виконання, як видно з прикладів, що наводить сам автор: коли Маяковский і Ахматова потрапляють в одну „моторову“ рубрику (ст. 61), то ясно, що йдеться не про їх поезію, а про їх дикцію. Сама класифікація утворена з великою ерудицією й науковою об'єктивністю. Статті Н. Колпакової („Из истории Фетовского текста“, ст. 168 — 187) і Н. Туриной („Тютчев и Ламартин“, ст. 148 — 167) містять не досить ще оброблений історично-літературний матеріал,—особливо остання, що явно зловживає поняттями „літературного запозичення“ „впливу“ (в даному разі, Ламартина на Тютчева).

Отже, можна констатувати, що більша методологічна суцільність останнього випуску „Поетики“ не пошкодила розмаїтості його змісту. Зазначмо, як відрядне явище, велике збільшення обсягу збірника, супроти попередніх випусків (з 120 сторінок на 188, цеб-то в півтора раза).

В. Державин.

Ю. Либединский. Учеба, творчество и самокритика. „Московский Рабочий“, Москва — Ленинград 1927, ст. 112, ц. 1 р.

Книгу складено з низки статтів неоднакової цінності й досить різноманітного змісту, що проте не одходять від провідного питання: питання про організацію й шляхи розвитку пролетарської літератури. Наочна актуальність цього питання для української літератури примушує поставитись до книги Ю. Либединського з особливою увагою. Правда, ґрунтовна полеміка останнього з А. Воронським (у статтях: „До питання про особу митця“, ст. 16 — 42, „Учеба, творчество и самокритика“, ст. 67 — 85) дає дуже мало нового супроти попередніх літературно-громадських виступів „напостовців“ (наприклад, у збірнику „Пролетариат и литература“, Лгр. 1925); а нове в ній не до кінця продумане. Провідна теза автора: „При всій специфічності літератури й при найуважнішій обліку цієї специфічності, ми повинні знайти форми сприяння пролетарській літературі“ (ст. 36),—теза ця, в принципі, певна річ, жодних заперечень не викликає; але в чому полягають ці „форми сприяння“,—автор не каже, а це ж найголовніше. Адже ж, певно, не в тому, щоб друкувати ще недійшли або не дуже вдалі в художньому відношенні твори яких-небудь пролетарських письменників на одних правах із кращими творами інших авторів! Це значило-б компромітувати пролетарську літературу перед читачами недоречним „протекціонізмом“, і Либединський сам з усієї сили старається одвернути небезпеку, що загрожує пролетарській літературі, коли вона ігноруватиме підвищення художніх вимог з боку пролетарського письменника (ст. 101). Автор послідовно й доводливо обстоює, що конче треба „вивчати художні деталі“ (ст. 81) й, зокрема „приймй внутрішнього психологічного показу“ (ст. 82 слід., 104 слід.) і за-для цього закликає до контакту з „людьми, які посвятили себе об'єктивному вивченню літератури“, т.-то з представниками поміркованого „формалізму“ („Ми вважаємо, що нам з ними треба попрацювати“, ст. 84). Ал, коли так, коли чергове завдання, що стоїть перед пролетарською літературою, полягає в засвоєнні художньої техніки, в підвищенні письменницької кваліфікації й зміцненні культурної діяльності пролетарських літературних

гуртків, стадій та аналогічних письменницьких організацій (успішну діяльність однієї з їх — московської „Искры“ — автор яскраво змальовує в статті: „Про робітничє письменство“, ст. 83 — 106), то в такому разі полеміка з А. Воронським губить, на наш погляд, значну частку свого дотепу.

Найсамостійніші й найцікавіші „Розмови про творчу працю“ (ст. 43 — 66), в яких автор пробує визначити роль класової психології й „соціального замовлення“ на створення літературного твору докладніше, ніж це робилося досі. Для цього він розмежовує т. зв. „зміст“ („зміст є сукупність ідей та настроїв, виявлених у творі“, ст. 53) і „тему“ художнього твору; останню він розуміє, як „завдання, яке дістав мистець від своєї класи“, як „завдання відображати той чи інший об'єкт — через це відображення заражувати читача тими чи іншими настроями та думками... Об'єкт — те, що відображує мистець, — може залишатися незмінним. Ту саму добу, тих самих героїв, те саме почуття можуть змальовувати різні митці різних доб. Але настроїв і думки од того самого об'єкту в кожного з цих митців будуть інші, і це залежатиме від того, яке завдання дістав мистець від класи саме даного моменту“, тобто від його теми (ст. 59). Коротко кажучи, зміст (сюжет) твору — це те, що описане в ньому, а тема відповідає на питання, чому мистець обрав даний зміст. Доцільність такої різниці, що нагадує різницю „Inhalt“ та „Geuhalt“ у німецьких теоретиків літератури, автор далі вдало обґрунтовує прикладами з „Войни та миру“ Толстого, й вона, справді, заслужує на увагу з боку представників літературознавства. На жаль автор і тут багато не доказує, в наслідок чого найцікавіші твердження позбавлені поважного обґрунтування й подані догматично. „Мистець через тему вибирає, сортує й перероблює художні враження та образи для певного завдання й через це надає форму змістові художнього твору (ст. 63 — 64). Цілком можливо; але голого твердження тут не досить, — треба на конкретному літературному матеріалі показати, як це робиться, а саме цього в даному разі ми й не знаходимо. Не досить сказати про композицію й стиль, що „останні формальні елементи ніби перебувають в підлеглистості й залежності від теми“ (ст. 64); треба розшифрувати ці „ніби підлеглисть і залежність“ і показати, яким чином вони виявляються. Відзначаємо в дужках, що, всупереч останній цитаті, сама „тема“ в розумінні авторів не може розглядатися, як елемент „формальний“, а тільки як формуючий елемент — це велика різниця. А в тім не будьмо занадто суворі. Авторів доводиться орудувати марксіською методою в галузі, де її ще майже не уживано, — в галузі „внутрішньої творчої лабораторії“ пролетарського письменника, в „механіці“ процесу творчості, котра кінець-кінцем зводиться до форм з'язку митця з своєю класою. Чималою авторовою заслугою є вже те, що він діалектично поглиблює й намагається перемогти відзначену Троцьким суперечність між потребою професіоналізації, старанною письменницькою наукою, на деякі періоди творчості замикання в своїй майстерні („процес творчості завжди відриває на деякий час од життя“, ствержує автор на підставі власного письменницького досвіду, ст. 39) і з другого боку — потребою зберігати з своєю класою міцний з'язок активною участю в громадському житті й боротьбі. Єдиний шлях роз'язування цієї суперечності на думку автора полягає в напруженій праці пролетарських літературних організацій, які повинні раз-у-раз контролювати індивідуальну творчість письменника й подекуди керувати ним. Не можна не означити того, що така концепція очевидно стоїть близько до колективістичних тенденцій нашого „Плуга“ (пор. думку Б. Якубського про київських „плужан“ у статті „Життя молоде“, Червоний Шлях 1925, ч. 9). Є в книзі й сумнівні місця, наприклад, оригінальне твердження, ніби всякий пролетарський письменник незалежно від міри хисту з природи речей повинен починати з штампу й готового трафурету, з-під якого він згодом потроху звільняється (ст. 96 слід.). Не менше сумнівне бездовідне твердження, ніби „за нашої доби так багато й так погано пишуть „з тієї причини, що „потреби пролетарських читачів у літературі лишаються незадоволеними, й вони тим інтенсивніше висувають нових письменників“ (ст. 33). Значить коли б появився радянський Пушкин або Толстой, то масовий потяг до письменництва набагато знизився б? Це не так. На наш погляд тут справа не в задоволеності чи незадоволеності пролетарського читача, а в загальному культурному русі пролетаріату, який широко (і часом ще невміло) виявляє свої сили в літературі.

Істотною хибою книги є утриманий схематизм, що виявляє автор що-разу, коли він підходить до конкретних завдань сучасної літератури. В наслідок того, цікаво задумана стаття „Теми, які ждуть своїх авторів“ (ст. 7 — 15) обернулася на якийсь симетрично збудований „каталог тем“, придатний хіба-що для бібліографічних рубрик. Протестуючи проти „раціоналістичних надумувань за схемою: коли в буржуазії — так, то в нас, пролетарів, — навпаки (ст. 4), автор сам не раз впадає в надмірно раціоналістичне „відлікування комаря“.

Ці хибі (до яких слід залічити авторів стиль, недбайливий і не цілком позбавлений граматичних помилок) проте не зменшують позитивного значіння його книги, вона варта уваги всіх, хто цікавиться розвитком пролетарської літератури в межах СРСР.

В. Державин

Рання українська драма. Ів. Котляревський й театр його часу. Попередня стаття П. Руліна. Вид. Книгоспілки. Київ, 1927 р. 262 стор., ц. 1 карб. 60 коп.

Видання „Рання українська драма“, власне кажучи, являє збірник типових для часу Котляревського п'єс — а саме: Наталка - Полтавка, Москаль - Чарівник, Василь Гоголь — Простак, Я. Кухаренко — Чорноморці, К. Тополя — Чари або кілька сцен з народніх бувальщин та оповідань. До тексту додано примітку й вступну статтю Руліна.

Історія старого українського театру знає вже низку ґрунтовних праць спеціально-дослідчого характеру чи то синтетичного, як от розвідки акад. В. Перетца, В. Резанова, проф. О. І. Білецького, Кисіля. Отже епоха Котляревського не має того так-би мовити корпусу, який подано в перших з згаданих дослідників. В. Перетц особливо ж В. Резанов подали з докладними увагами великі збірки текстів старих українських драм, починаючи од нашого середньовіччя геть до XVIII ст. Збірник, який ми зараз рецензуємо, є доповнення до їх збірок — це корпус драм українських початку XIX ст. Не можна відмовити виданню в тім, що воно вміщує в собі й характерне й краще. До того, твори Кухаренка й Тополя не так легко відшукати.

Збірник починається статтею відомого спеціаліста по історії нашого театру — П. Руліна. В освітленні питання про наш театр часу Котляревського він був в нелегкій стані — про цей театр писали вже багато. Отже він вийшов з цього становища, зв'язавши смаки глядача українського з російським, завівши в свій загальний начерк дані про театр полтавський та харківський в напрямі їх перенесення театральних симпатій російських на Україну, що відповідало нахилам тодішніх театралів, відзначивши ролю 1812 року, подавши докладно про діяльність видатніших антрепренерів. До речі — наполеонівська епоха дійсно вплинула на українське письменство взагалі, це можна помітити і з нашої лірики того часу, епіграмики то-що. Варт уваги віднесення п'єси Котляревського, „Полтавки“, як називає її дослідник до того гатунку сценічних творів, що повстали в другій половині XVIII в. та здобули назву комичної опери. Відкидає Рулін твердження про подібність „Полтавки“ до п'єси Шаховського „Казак-стихотворец“, а також що ніби Котляревський для своєї п'єси взяв якусь дійсну подію з полтавського життя. Це просто з давніх давен вживана в комедії схема про кохання молоді та перешкоди, що неминуче йому повстають в буржуазному суспільстві. До того ж — Котляревський зробив тут крок далі — він переніс у комичну оперу народньо-побутові риси, коли й з відтінком сентиментальності, то не робленої, не штучної, як скажемо, в Карамзіна, але життєвої, що спостерігалась в тодішній провінційній дійсності. Інтересні й рядки з критикою літератури про цю п'єсу й другу (Москаль - Чарівник). Висновок про драматичну творчість Котляревського той, що ми тут маємо застосування українському письменству цілковито нових для нього сценічних форм, особливо комичної опери. Відбився й той соціальний ґрунт, на якому з'явилися ці, сказали б ми, п'єси „точно в наших нравах“. Тут і політичний світогляд автора й його життя, як провінційного урядовця, що вмів зберігати добрі відносини з начальством і, як культурна місцева людина, вмів задовольняти невеличкі потреби їх в українському художньому слові. П'єси Василя Гоголя, Кухаренка та Тополя Рулін розглядає як наслідування Котляревському. В В. Гоголя було до того відплачування за ласку Трошинського. Тут добавалось щось від кріпацького театру (цікава думка!), тут автор — і актор і впорядчик; тут вибирання тих елементів з народнього життя, що могли для діяча стати за приємну розвагу (жарті, пісня), не було лише значно ширшого розмаху автора „Полтавки“. П'єсу Кухаренка Рулін вважає за першу побутово-етнографічну. „Чорноморський побут зацікавив Шевченка, брали його для вистави й аматори й справжні труди. Тут відіграли ролю нові та свіжі фарби Кухаренкової оперети, а до того й обмеженість українського репертуару. Слід зазначити, що п'єса ця, як етнографічно-побутова ні в яким разі не була одинокою в цім напрямі. Між иншим серед паперів першого Слобожанського журналіста В. Масловича ми знайшли п'єсу цілком етнографічно-побутову, правда, написану російською мовою, однак з чисто українським змістом, навіть з місцевими слобожанськими відтінками. І коли тут був і вплив Котляревського, то було й слідування російським етнографічним течіям. Це носилося в повітрі. В своїх статтях про діяльність Масловича (Червоний Шлях, 1925 — X; Бюлетень Музею Слоб. України, ч. 2 — 3) ми відзначили так чи інакше вплив на інтерес до наших побутових та етнографічних матеріалів з боку російських збирачів а la Чулков etc.

Максимальне вживання фольклорного матеріалу відзначає Рулін в п'єсі Тополя „Чари“, де розмовні сцени правлять іноді тільки за з'єднуючі рядки поміж народніми піснями. Рулін додає тут, окрім факту закінчення певної етнографічної лінії в історії нашого раннього нового театру, ще й початок лінії нової — введення замість стопаних таки добре й за ті часи щасливих розв'язок — драматичної колізії. В примітках дано спеціальні відомості про тексти, рукописні чи друковані, якими керувався передмовець в виданні п'єс. Тут історія тексту й його змін, видань, ремарок то-що.

Збірник займе певне місце в бібліотеці по історії українського театру першої половини XIX ст.

Ів. Єрофіїв

Леся Українка. Твори. За загальною редакцією Б. Якубського. Т. I. Лірика. Стор. LXXXIV + 132 + XXII; т. II. Лірика. Стор. XXXIV + 160 + XXVIII + X; т. III. Поеми. Стор. 238 + XVI. Видання „Книгоспілка“ 1927 р. Тираж — по 5000 прим. Ціна — по 1 крб. 70 коп. за том.

Творчість Лесі Українки, що не знайшла належної оцінки серед своїх сучасників, тільки останніми роками викликає загальний інтерес. Так завжди буває з великими письменниками, що переросли свою добу, що належать майбутнім поколінням. Творчість Л. Українки перейнята бадьорістю, могутньою енергією, революційним завзяттям, — співзвучна нашій добі, а тому й цікавляться нею не тільки дослідники-літературознавці, а й широкі кола радянського громадянства.

За останні три роки 1923 — 26 ми маємо три монографії про Лесю Українку — Зерова, Музички й Драй-Хмари — та майже повне видання творів нашої поетеси, що давно вже розійшлося. І нарешті 1927 р. „Книгоспілка“ розпочала 2-ге десятигове видання творів Лесі Українки з поважним критичним апаратом і з цілою низкою цікавих статей про творчість Лесі Українки. Найвидатніші наукові сили беруть участь у цьому виданні. Вже на підставі перших трьох томів, що вийшли, можемо уявляти собі характер усього видання. Без перебільшення можна сказати, що ні один ще письменник український не має такого гарного усіма сторонами видання своїх творів, як Леся Українка. (За винятком, правда, IV тому акад. вид. творів Шевченка).

Перші два томи вміщують лірику Лесі Українки з вступними статтями Б. Якубського. На жаль при розподілі поезій Л. Українки на два томи видавництво керувалося не якимсь історично-літературним принципом, а чисто торговельним. Текст нового видання мало чим відрізняється від 1-го Книгоспілчанського вид. Нових матеріалів зовсім немає. Відміни від 1-го вид. ось які: а) В новому вид. вміщено три поезії, що не ввійшли в 1-ше вид. — 1. „Граф фон-Ейнзідель“, 2. „Італійська народня пісня“, 3. „Лист до брата Михайла“. Перші дві поезії передруковано з „Рідного Краю“ за 1912 — 13 рр., останню з „Червоного Шляху“ (1923); в) „Триптих“ з „лірики“ перенесено до „поем“ (III т.).

Аналіз друкарських помилок (в алфавітному покажчикові до „Лірики“ (II том творів) зазначено заголовок „Триптих“ — II 156 себ-то — другий том, 156 стор., а „Лист до брата Михайла“ — II 180. А в дійсності II том має тільки 160 ст. і „Триптих“ зовсім немає) свідчить, що редактор мав намір умістити „Триптих“ у II т. перед віршем „Лист до брата Михайла“, але потім не вмістив; в алфавітному ж покажчикові забув зробити відповідні поправки. Брак певного погляду на „Триптих“ відчувається ще виразніше, коли порівнюємо вступні статті Б. Якубського до II т. і до „Триптиха“ (в III-му томі). В першій він вважає „Триптих“ за ліричний цикл, в другій „Триптих“ відносить до епічної поезії. Така непослідовність має свої причини. Трудно визначити з певністю, куди краще віднести „Триптих“, бо його складові частини належать до різних жанрів. Драматичні поеми Лесі Українки з виразним ліричним зафарбленням являють собою своєрідний синтез різних жанрів. „Триптих“ — є найяскравіший зразок такого поєднання. Але в усякому разі слід би додержуватися одного якогось погляду. Велику цінність у новому виданні мають примітки, вони займають 58 стор. (у трьох томах), тоді як у 1-му вид. займали тільки 17 стор. до того ж і меншого формату. Коли примітки до першого вид. обмежувалися вказівками, де вперше видрукувано твір та подавали іноді варіанти, використовуючи старі друковані вид., — то в 2-му вид. маємо цілу низку різноманітних пояснень, опубліковано чимало нових варіантів на підставі рукописів Лесі Українки, подано шлях роботи над деякими поезіями, подано чимало зауважень що до формального боку лірики Лесі Українки, наведено й зіставлено думки різних дослідників про певний твір, пояснено окремі імена, що трапляються в поезіях, перекладено латинські вирази і т. д. Все це збільшує не тільки популярність, але й науковість нового видання.

Найширші статті до перших 2-х томів належать Б. В. Якубському. Зупинімося на них докладніше, бо вони становлять значний поступ у вивченні творчості Лесі Українки.

У 1-й статті „Творчий шлях Лесі Українки“ — Б. Якубський, вивчивши тямку „творчий шлях“ і подавши в загальних рисах ті основні біографічні моменти, що ними обумовлений творчий шлях Л. Українки, — докладніше зупиняється на еволюції творчості Лесі Українки. Вся стаття розподіляється на 8 розділів: I. Вступні уваги; II. Основні риси життєвого шляху; III. Загальний напрям творчого шляху; IV. Підготовка поета; V. Лірична еволюція; VI. Поеми; VII. Драматична творчість; VIII. Місце Лесі Українки в укр. поезії. Як бачимо вже з самих цих заголовків, автор аналізує „творчий шлях“ за окремими жанрами. На нашу думку, розглядаючи творчий шлях письменника (розуміючи під ним за визначенням Б. Я. „всю його еволюцію, як письменника, власне еволюцію його творчості“... (Наше підкреслення П. О.), вірніше було б розподілити творчість його не на жанри, а на періоди. Б. Якубський аналізує окремі жанри, при чому найбільше спиняється на ліриці Л. Українки, про поеми й про драматичні твори менше сказано, а прозу Л. Українки автор цілком ігнорує. Тільки один раз ізгадується проза, де Б. Якубський зазначає, що її не можна розглядати,

як деяке збочення з нормального творчого шляху. (І т. XXII ст.), бо, мовляв, усі оповідання за винятком „Жаль“ — є високопоетичні. Обмежитися такою загальною оцінкою прози, розглядаючи творчий шлях письменника — „всю його еволюцію, як письменника“... — ні в якому разі не можна.

Не можемо погодитися також із твердженням, що „еволюція лірики Лесі Українки є переважно еволюція „тематична“. (Підкресл. наше П. О. (І т. LIX ст.). Скоріше це є еволюція художніх засобів. І сам Б. Якубський в іншій статті зазначає: „треба було б спеціально порівняти лексику, синтаксис та образіві засоби цих останніх двох циклів („Весна в Єгипті“) з поезіями на теми природи в першій збірці для того, щоб побачити, яку еволюцію — виключно своїми розмірами, проробила Леся Українка за двадцять років ліричної праці“ (І т. XXI ст.).

Безсумнівно, велику цінність мають спростовання багатьох хиб у праці Музички, особливо в питанні про т. з. „марксизм Л. Українки у практиці“.

Лірику Лесі Українки Б. Якубський високо цінує, вважаючи, що Л. Українка після Шевченка й до наших часів є український лірик із найміцнішим голосом. На думку Б. Якубського від Лесі Українки до 1917 р. маємо навіть окремих період укр. лірики т. з. „неоромантичний“.

Друга стаття Б. Якубського (II том) — „Лірика Лесі Українки на тлі еволюції форм укр. поезії“ подає формальну аналізу лірики Лесі Українки. Б. Якубський відзначає навігаторство її поезії — європейська тематика, оригінальна строфічна композиція віршу, європейська метрика і т. д. — ось те нове, що внесла Леся Українка в українську поезію. Відзначивши роль лірики Лесі Українки в еволюції української поезії, Б. Якубський характеризує значіння її в галузі жанристики укр. лірики, звертаючи головну увагу не на утворення нових жанрів, а на зміну, еволюцію їх.

Особливої уваги в цій статті заслуговує аналіз метрики, строфіки й римування в ліриці. Б. Якубський подає цікаву таблицю метричного багатства Лесі Українки лірики, схему строфічних схем, статистику римування. Що до аналізу образівих засобів, то автор обмежується тільки загальною характеристикою, бо — як зазначає він — розмір вступної статті не дозволяє ширшу дати відповідь на це питання.

Помінувши деякі дрібні хибки, мусимо відзначити велику цінність обох статей Б. Якубського. Вони порушують цілу низку цікавих проблем творчості Лесі Українки, подають майстерну аналізу форми її лірики, спростовуючи ще й досі поширену думку про формальну недосконалість поезії Лесі Українки. Досліди Б. Якубського над римуванням, над композицією і інш. стилістичними особливостями лірики Лесі Українки виявляють високі формальні досягнення потужної поезії нашої поетки.

III том уміщає дев'ять поем і „Триптих“. До кожного твору додано вступну статтю. Найраніша поема Лесі Українки „Русалка“ має вступну статтю П. П. Филиповича. Невеличка своїм обсягом ця стаття проте цікава тим, що виявляє в „Русалці“ традиції суто літературного характеру, доводячи, що елемент літературний в цій поемі сильніший за переспівану „народно-поетичну“ спадщину.

П. П. Филиповичу належать іще дві вступні статті — одна до „Місячної легенди“, друга — до поеми „Одно слово“. В першій П. П. Филипович заперечує романтизм „Місячної легенди“, бо „така гостра соціальна пісня, як пісня про „Правду“ не могла з'явитися в романтичній поемі“ — зазначає автор. Умовини рецензії не дозволяють нам ширше зупинитися на цьому питанні, проте слід зазначити, що поему „Місячну легенду“ Леся Українка писала три роки. Нам відома первісна редакція (що незабаром буде надрукована) наскрізь романтична, написана в 1889 — 1891 р. р. Пізніша переробка 1892 р. вносить соціальні мотиви, без змін залишається тільки I глава (писана 1889 р.) — наскрізь „романтична“. Але в цілому остання редакція поеми позбавлена романтизму, в цьому ми цілком погоджуємося з проф. Филиповичем.

Дуже цінна розвідка П. П. Филиповича про поему „Одно слово“. Тут висловлюється обґрунтована багатим фактичним матеріалом думка, що задум поеми викликаний смертю укр. поета Грабовського, а оформлення знайдене було в оповіданнях Пушкінового старого цигана.

Особливої уваги заслуговує також вступна стаття М. Драй-Хмари до поеми „Віла-Посестра“, де автор докладно вивчає генезу цієї поеми. Докладна аналіз поеми, цілий ряд зіставлень виявляють, що найголовнішим джерелом цього твору були „Сербські нар. думи“ Старицького (переклад С.) М. Драй-Хмара виразно відділяє елементи запозичення від елементів оригінального витвору.

Проф. Б. Якубському належать також три статті — до поеми „Подорож до моря“, „Давня Казка“ і „Триптих“. Перший твір, як справедливо зазначає автор, не можна точно віднести до жанру поеми і тому Б. Якубський сприймає „Подорож до моря“ і як поему і як ліричний цикл. Останні дві статті подають аналіз тематики й стилю зазначених творів.

Статті про поеми „Самсон“ і „Роберт Брюс“ належать проф. І. Шаровольському. Вони подають просторі історичні екскурси й коментарі, виявляють джерела поем, з'ясовують ухили Л. Українки від своїх першоджерел, вивчають причини цих змін

і т. д. Так напр. переіначування істор. фактів у „Роберті Брюсі“, що виявляється в висовуванні наперед селянства, в мотиві остаточного переходу лицарства до Едварда— І. Шаровольський цілком вірно пояснює впливом Драгоманова, думками про долю укр. селянства, про денационалізацію укр. панства etc. Так само творча фантазія Лесі Українки „з недорікуватого, охочого до жінок судді“— утворила свій ідеал— героя визвольника, а з біблійської підкупленої Даліли— щирю патріотку. Але тут проф. І. Шаровольський не цілком, на нашу думку, з'ясував причини такої зміни. Мотив зради, як засобу врятування своєї країни, виник на підставі відомих Лесі Українці літературних зразків. По-перше Леся Українка добре знала твір Олени Пчілки „Юдіта“ (надр. 1886 р. в „Думках-мережанках“). Нагадаємо його сюжет— Олоферн, розбивши Ізраїльське військо, вимагає найкращу красуню. Юдіта, зазнавши свою честь дівоцтво, вбиває його сонного і зрадою врятовує рідний край. Сюжет „Юдіти“ Олени Пчілки тотожний з сюжетом „Самсона“ Лесі Українки. Другим зразком був Міцкевичів Konrad Wallenrod з його відомих принципом „jedyna bron niewolników jest Zdrada“. Року 1887— надруковано переклад Лесі Українки одного уривка з „Konrada Wallenroda“.

Отже безперечно, що під впливом цих літературних чинників із підкупленої Даліли створено самовіддану патріотку, що зрадою рятує рідний край.

Нарешті остання стаття до поеми „Ізольда білоручка“, що належить видатному дослідникові екзотизму Лесі Українки— А. Ніковському, надто стисло формулює його думки, подаючи сюжетну схему, що стала приводом до написання поеми, та аналізуючи ідеї поеми.

Загалом усі вступні статті мають велике значіння, вони з'ясовують генезу поем, виявляють літературні джерела, аналізують ідеї цих творів і взагалі з'ясовують сучасному читачеві іноді не зовсім приступну для нього своїм „убранням“, але рідну своїми ідеями творчість геніяльної поетки. Та не тільки саму популяризаторську роль відіграють ці статті, головна їхня вартість в науковому значінні, вони кладуть перші камінчики серйозного, наукового вивчення літературної спадщини нашої поетки.

На закінчення на жаль не можна не згадати прикрого з'явища— неприємно вражає сила-силенна орфографичних помилок, трохи чи не на кожній сторінці читаємо: пис-менників, колі б, ничего, одруженням Лесі Українки року 1917, зв'язувати, моралью, в останньому, вітонченішому, кажешь, правільніш, йволі, б'ється, лірика, инши, містєцтва, а поруч— мистєц-кого, могутньою, пишучі, звидки, або ціле речення незрозуміле— мішано сяяти два милю образи (?) і т. д. і т. д.

Треба побажати, щоб у дальших томах таких lapsus'ів не було, бо ж таке популярне видання тільки збільшуватиме орфографічну неписьменність у нашої школі.

Своїм зверхнім виглядом нове видання становить великий поступ проти 1-го вид. Добрий папір, чіткий шрифт, художня обкладинка справляють приємне вражіння. Велику цінність мають дуже гарні чотири портрети Лесі Українки, з них особливу увагу звертає вперше опублікований портрет дванадцятилітньої поетки з своїм братом Михайлом.

На жаль тільки надто висока ціна— 1 крб. 70 коп. за том— робить це видання не зовсім приступним для широких мас наших читачів.

Бажано було б також, щоб „Книгоспілка“ видала відбитки окремих творів Лесі Українки з вступними статтями.

Петро Одарченко

Ол. Кониський. Вибрані твори. Кн. І. Під редакцією і з переднім словом акад. Сергія Єфремова. Вид. т-во „Час“ Київ, 1927. XXXI+183 стор.

Бібліотека „Часу“, що до неї належить ця книжка, не визначається ані оригінальністю задуму, ані новиною та свіжістю матеріалу (текстів та вступних статей): це звичайнісінька собі популярна серія творів українських класиків, пристосована для як найширшого загалу, зроблена по застарілих, хоч і неписаних канонах. Потреба такої серії, корисність її така безсумнівна, що навряд чи вимагає навіть рецензії: адже вона зовсім не претендує на якість нове освітлення письменника, не подає нових матеріалів, нових даних про нього, — вона, одним словом, не містить нічого такого, що так приваблює рецензентів.

І, всеж таки, на книжці, що її назву виписано вгорі, треба спинитися трохи, бо вона являє факт не зовсім звичайний, щоб його можна було обминути мовчанкою. Маємо на увазі вступну статтю акад. Сергія Єфремова, — власне, навіть, не цілу статтю (вона не переходить за ті канони, що про них була мова), але один уступ з неї: полеміку з О. Дорошкевичем про ідеологічну цінність творчості О. Кониського.

У своєму „Підручнику історії української літератури“, О. Дорошкевич (користуючись своєю статтею „Ідеологічні постаті в українській літературі після Шевченка“ в Черв. Шляху, 1923, кн. IV—V) характеризує О. Кониського, як письменника, що „безперечно розсунув вузькі рамки побутової літератури, відзначивши нову економічну добу та її вплив на життя патріархального села“. „Не маючи здібности до безпосереднього творення

й широкого синтезу, Кониський дає мертві, схематичні постаті, що інколи навіть переказують окремі події з життя, відтворюють портрети живих людей... В оповіданнях Кониського немає й цікавої головної інтриги, художньої зав'язки, ширшого узагальнення, а все обмежується якимось випадковим епізодом". І нарешті: „Невміння художньо освітлити суспільні явища в образах-синтезах і-скомпонувати психологічно-вірний сюжет робить із цих повістей лише матеріал, що відбиває однобоку, консервативну ідеологію Кониського“.

Ми навели просторі виписки з книжки Дорошкевича, щоб наочно показати, як по суті, безсторонньо підійшов він до творчості Кониського (маючи, очевидно, на оці специфічно педагогічні завдання), коротенько схарактеризувавши основні її риси, — так позитивні, як і негативні. На щось більше од сторінки популярного підручника ця характеристика, очевидно, не претендує, і тому дивною та незрозумілою стає пильна увага до неї акад. С. Єфремова, що присвятив їй мало не третину цілої вступної статті (8 сторінок з 26-ти).

Акад. Сергій Єфремов, ображений взагалі на критику українську за те, що вона занедбала Кониського, що він „так і не діждався оцінки своєї діяльності“, що „оголошено його не художником“, напустився чомусь окремо на Дорошкевича, — можливо тому, що той в своєму „Підручнику“ не повторив присудів критичних акад. Сергія Єфремова. Шановного академіка і критика жах бере, як „на такому невеличкому просторі автор умудрився так заплутати справу, стільки приточити од власної вигадливості й перекучення і так радикально викривити постать письменника, що жаль бере за ті покоління української молоді, що мусять з Дорошкевичевого підручника вчитись історії українського письменства“. Над Кониським спеціально, — на думку акад. Сергія Єфремова, — стає О. Дорошкевич, „у пишну позу“ й кидає в його „насмешкою горькою обманутого сина над промотавшимся отцом“. Мимоволі виникає думка, що акад. Сергій Єфремов книжки О. Дорошкевича, — крім двох сторінок про Кониського, — не читав, бо помітив би інакше що характеристика Кониського ані тоном своїм, ані підходом, ані добором матеріалу не відрізняється від усіх інших характеристик „Підручника“. Припустити ж (як це, мабуть, згоден був би акад. Сергій Єфремов), що Дорошкевич написав підручника, щоб шпурнути „насмешкою“ в усю українську літературу — було б зовсім безглуздо з усіх поглядів, навіть „академічних“.

В Юсена троллі пропонують Пер Гінтові підбити йому ліве око. „Ти, правда, після цього будеш трохи бочитися, — заспокоює його їхній ватажок, — проте все, що ти побачиш, здаватиметься тобі прекрасним і радісним“. Здається, в акад. Сергія Єфремова підбите око на твори Кониського: вони здаються йому прекрасними й радісними, верхом „совершенства“ й постуловості, і все, що перечить цьому уявленню, сприймає він як особисту образу. Інакше бо не можна розтлумачити цілий букет особистих натяків та вихваток проти О. Дорошкевича, що ними рясно пересипано значну частину статті, призначеної для широкого загалу читачів (мовляв, розумійте, язиці, що й академики за словом в кишені не лаять!).

В чому, власне, справа? Акад. Сергія Єфремова неприємно вразило, що Кониського Дорошкевич характеризує як письменника з консервативною ідеологією¹⁾ Ця характеристика, бачите, примушує акад. Сергія Єфремова згадати „приснопам'ятні імення Болеслава Маркевича, Ключникова (мабуть, Ключникова Ю. Г.), Авсєєнка, й інших борзописців з катковського „Русского Вестника“ 60 — 80 років, що культивували спеціально „аристократичну“ літературу проти народницького мужицтва, висміювали онучі й личаки завзято, викривали всюди „нігілізм“ та воювали з стриженими курсистками“. Не знати, чи маємо в наведених словах просту необізнаність у фактах російської літератури, чи свідоме пересмикування: адже-ж Дорошкевич говорить про консервативну ідеологію, а акад. Сергій Єфремов б'є у всі дзвони й галасує, що Кониського зараховують до складу ретроградних „черносотенных“, аристократичних письменників.

Шановний академіку, дозвольте пояснити вам абеткову істину, — ви й Дорошкевич говорите за зовсім різні речі і консервативна ідеологія зовсім не перечить малюванню онуч і личаків. І хіба в російській літературі романів та оповідань з селянського побуту не писали, скажемо, Г. Данилевський, С. Максимов, П. Мельников, а пізніше С. Терпигорев і інші (цеб то консерватори, але зовсім не ретрогради)? Нав'язувати ж, від імені О. Дорошкевича, Кониському епітет „українського Б. Маркевича“, — значить не тільки зле розумітися в фактах, але й свідомо зловживати цим розумінням.

О. Дорошкевич, спинившись коротко на двох повістях Кониського, зауважує, що в них письменник „виявляє свою рішучу ворожнечу до революційних методів боротьби з царатом, даючи соціалізму негарне й невірне тлумачення“. Акад. Сергій Єфремов ображений. Як так? Чому це змалювати еволюцію од мирного культурника до

¹⁾ З висновками Дорошкевича про художню малоцінність творів Кониського акад. Сергій Єфремов, мабуть, згоден, бо не каже за це нічого, а його власна характеристика письменницької вдачі Кониського іншими словами говорить те ж саме, що й характеристика Дорошкевичева.

терориста — значить виявити ворожнечу до революційних методів боротьби й т. д. „Адже це, любезний земляче, справа не оцінки, не тлумачення, не ворожнечі — а факту: було чи не було“. І акад. Сергій Єфремов посилається на спомини В. Дебагорія - Мокрієвича, на „Історію мого сучасника“ В. Короленка, навіть на лист Желябова до Драгоманова — дивіться: було!

Що й казати, цитати — прекрасна річ. Ще Гайне справедливо говорив, що цитати прикрашують письменників; проте, ми, слідом за Плехановим, згодні сказати (цитати так цитати!), що „слідя за доводами“ „критика“, к сожалению, все более и более убеждаемся в том, что далеко не все писатели, „украшающие“ себя цитатами, отличаются ясностью и последовательностью мысли“. Доводити, що „так було“ — зовсім не значить пояснити суть цього буття. І малювання революційних подій, або еволюції од мирного культурника до терориста зовсім не означає революційності (і навіть поступовості) цього малювання¹⁾. Це знову абеткові істини, але чи ж винні ми, що їх доводиться пояснити шановному академікові?

Як же ладен характеризувати Кониського сам акад. Сергій Єфремов? На його думку „це був ліберал - народник, з культурницьким ухилом, до того - ж ще український“ (що й казати, характеристика надзвичайно точна й ясна!), а „в ті часи... ліберал-народник безмірно ближчий був до революціонера й соціаліста, ніж до консерватора, надто в його російському вигляді“. І як же міг Кониський бути консерватором, — він, „типовий різночинець, попівський внук і син дрібного хуторянина“ — питає акад. Сергій Єфремов. Очевидно, самому академікові ці „докази“ здаються цілком переконувачими. Але тим гірше для нього... і для тих читачів, що мають, очевидно, чогось учитися з його „академічних“ передмов.

Наша рецензія надто розрослася. Треба кінчати її, хоч як важко це зробити: своєрідні смаки й уподобання акад. Сергія Єфремова — річ така цікава, що про них можна було б писати без кінця. Але як на світі все має свій кінець, поставимо тут крапку.

Ми не думали цією заміткою якось захищати О. Дорошкевича, видавати йому атестат в політичній благонадійності — це справа зовсім іншого порядку. Але ми гадали, що не можна обходити мовчанням таку полеміку, з такими засобами критичними. Коли наша рецензія тоном своїм виходить поза межі академічної пристойності, — ми можемо лише подякувати акад. Сергію Єфремову, що навчив нас цього. І ще одне. Навіть титул академіка не боронить від уподібнення тому поручнику, що, мовляв Куприн, один з усієї роти „в ногу“ йшов. Акад. Сергій Єфремов уперто хоче вважати О. Кониського (як, певне, й багатьох інших письменників) за найкращих письменників, з найпоступовішою ідеологією. Хай собі! Шкода тільки, що ці свої переконання (всупереч усім відомим фактам) він не тримає при собі, але пускає на люди; шкода, бо не всі читачі матимуть змогу критично поставитися до його тверджень, до його полемичного хисту й оцінити їх як слід.

Юрій Горovenko

Юрій Яновський. Кров землі. — Книгоспілка. 1927, ст. 170, ціна 1 крб. 20 к.

„Кров Землі“ — є таке вино, воно червоне, як кров, і терпке, як молодість (5).

Таке motto книжки В аналогічному тоні написаний і вступний, програмовий вірш „Нехай засне щасливий день“ (6 - 7). Кров землі — то прогресивні сили життя, що обумовлюють тематичний діапазон книжки: майже вся вона — в недавньому бойовому минулому („Рейд“, „Байгород“), в героїці громадянської війни („Роман Ма“, „Туз і перстень“, „Історія попільниці“, „Мамутові бивні“ змальовують героя буднів — сількора, і тільки „В листопаді“ не належить безпосередньо до цього циклу.

Найбільш строго героїка подана в „Рейді“ — на фоні бойового екстазу. Там же дано таку характеристику ватажків повстанського загону:

„Вони найщасливіші в світі люди... Вони не знають обсипаного листя надій, їхнє серце не б'ється в повсякчаснім чеканні смерті...“

Найнеможливіші плани, що здалися - б безумом звичайній людині, виконуються точно і не знаємо ми щастя таких людей, бо стоять вони осторонь серед мільярдів людських істот, стоять, як скелі, і плещеться хвиля до їхніх ніг, плещеться в погоду і в бурю, коли блискавка роздирає небо, і замовкає все живе“ (163).

„Туз і перстень“ знижує цю героїку вводом різних натуралістичних деталей (казанок і курка то що), в зв'язку з цим згадуєш методу Бабеля („Конармія“); епізод впорскування в „Туз і перстні“ навіть нагадує аналогічний епізод з „Конармії“; цим, звичайно, я не обвинувачую автора „Крови землі“ в прямій ремінісценції; з метою перевірки

¹⁾ Що до цього ми радили б акад. Сергію Єфремову перечитати статтю Плеханова „Реакционные жрецы искусства и г. А. В. Стерн“. (Сочинения, т. X).

в таких випадках іноді використовують хронологію, але й хронологія не завжди — вірний суддя: приклад цьому випадок збігу сюжетів у Панча та Всева Іванова. Крім цього, хотілося б закинути авторові схематичність постаті Рубана - Матте (мовчазність) — гріх, спільний багатьом літературним образам героїв громадянської війни.

„Роман Ма“ та „Історія попільниці“ з їх елементом детективності, мають трохи трафаретну сюжетну канву (кохання позитивного героя до шпигунки з ворожого табору), широко використану в післяжовтневій російській та українській літературах. Як на одну з модифікацій, вкажімо „Я“ Хвильового. Але патос Хвильового — відсутній в означених творах Яновського: зниження традиційного тону наочне в них, воно стає до певної міри домінантою в цілій книзі. Навіть іноді здається, що це зниження переходить межу серйозного: анекдотичним віє од раптового виявлення кохання („Роман Ма“) —

— Мені здається, що я вас полюбив, — репліка від Рубана.

— Здається? — перепитала Ма.

— Моє прізвище Рубан і я пропоную вам бути моєю жінкою, — сказав Рубан, і його холодні очі засвітились без причини (18 — підкреслення моє);

той же анекдотизм в контрастному вирішенні:

Я зціпив зуби й сказав:

— Я тебе розстріляю власною рукою, сволоч! (122).

Герої — як маріонетки, що надто слухають квапливого автора. В „Мамутових бивнях“ змальовано невдалу „димовку“ і героя мирного будівництва — сількора. Але зниження тону теж, на мою думку, переходить межі; так, зниження виявляється в іроничному ставленні автора до кіно:

На березі, ніби заколивалася лоза. Навіть коротко — метражний фільм показав — би тут людське обличчя у збільшенню на першому плані, але я не хочу забігати наперед (109).

На тій же сторінці:

Постановка коштувала грошей. Я не знаю тільки, як можна було зафіксувати таку темряву, хоч — би один „Юпітер“ посвітив.

Або:

Для глядачів, що закохані в трюки, — можна було — б тут дати: хата в лісі, і віти затуляють її всю, крім вікна...

Але справді... хата стояла не в лісі — в селі. Семко зовсім не стукав у вікно, чим скоротив півметра фільму (111).

І головне в тому, що цей прийом сам по собі дуже пасує до взятого сюжету¹⁾; недоладність — в тому тоні, що справляє враження непотрібного кокетування. Більше вдався сількор з його симуляцією та стилем листів, вдало імітованим, хоч би в такому прикладі:

Товаришу редактору газети повідомлення, щоб він обратив замічання... (108).

Одмітивши шукання автора в напрямку зниження традиції та наслідки цих шукань, перейдімо до форми поданих творів. „Рейд“ можна кваліфікувати, як оповідання; не зважаючи на значний елемент дії, її прискорення, я би не відніс його до новел. „Роман Ма“, „Туз і перстень“, „Мамутові бивні“, „Історія попільниці“ — справжні новели (детективний елемент „Роману Ма“ та „Історії попільниці“ одмічено вище): автор широко використовує забігання наперед, замовчання; в „Туз і перстні“ оповідання Большакова переривається дією (4-й розділ) і закінчується вже в 5-му розділі. Новели мають чітку фрагментарну будову, іноді, треба сказати, трохи кострубаті; звичайно, це не повинне означати, що новели повинні нагадувати цукерку, зроблену за порадами американських теоретиків; але характер учеництва почувається іноді: зокрема автор не зовсім опанував велике мистецтво чергування епізодів, і, наприклад, зустріч вершників в 4-му розділі „Роману Ма“ спочатку навіть мало зрозуміла („своя своїх не познаша“)?

Автор не спинився на формі новели — і в „Байгороді“ зробив спробу вийти за межі „короткого оповідання“ Дієва канва цього твору ускладнена психологізмом (кохання на фоні громадянської війни), романтичними ремінісценціями (motto з „Дон-Кіхоту“ перед 3-м розділом), характеристиками міщанського побуту то що; але не можна сказати, щоб

¹⁾ В іншому місці („Рейд“) цей метод показу засобом кіно (діяфрагма) використано дуже влучно і в належному тоні:

Він... взявся знову за бінокль. Чорні крапки, що ними зробились п'ять кіннотчиків у даліні, збільшилися і поближчали ввосмере (140).

твір остаточно вдавсь авторові: не зважаючи на вдалі окремі місця, читачеві іноді стає скучно. Звичайно, цей висновок не означає пророкування, що „полотно“ взагалі не вдасться письменникові. Історія літератури знає представників, що володіли так короткою, як і великою формою (Мопсан, Толстой); отже знає й таких, яким велика форма рішуче не вдавалась (Чехов); це не зменшує досягнення останнього письменника, який дуже хотів дати велику форму й, зрештою, найшов вихід у драмі.

Нарешті, „В Листопаді“ маємо приклад майже безсюжетного оповідання, яке, правду сказати, інсіді справляє трохи претенсійне враження.

Одмітивши загальний характер зниження традиції та шукання автором в галузі форми, перейдемо до стилю. Тут теж трапляються „сривы“. Так починається „Туз і перстень“ дуже влучно:

Уявіть собі, що ви лежите на операційному столі.

На обличчя вам кладуть полотняну сітку, а потім тихо й поволі стануть крапля за краплею — хлороформ... І десь здалеку-здалеку почуєте тихий і повний суворого рішення голос:

— Рахуйте!

Ви кусаете себе за холодний язик, душите себе солодкою - солодкою парюю...

Минуле оближе теплим язиком вас, і захоче жити тоді ваша кров. Самоцвітним каменем без ціни вважатимете життя, що так сіро минало, так сіро котилося мимо. Хлопці, як же не хочеться вмирати! (26).

Зараз же після цього автор зауважує:

Так говорив Пантелеймон Большаков, наш санітар (26).

В третьому ж розділі він примушує Большакова розповідати і стиль оповідання легко уявити з витягу:

І вставши, без сумнів, пішов товариш Рубан до пастухів...

У бальці перед цукроварнею злазить Шурка Рубан оправиться (34).

Слова взято в лапки, і в цьому ж розділі, знову ж в лапках, стоять такі слова Большакова:

А ніч проходила, минала, як і все минає, сине небо, як і завжди ранком, мало витягти з - за гори сонце, сонце всім нале життя з золотого чайника, життя малого, короткого, як крапка, але і в крапці терпкого, солоного, вічного життя, вічної відміни матерії (38).

Ясно, що читача бере великий сумнів, чи дійсно міг так говорити санітар Большаков, бо наведені уривки з його оповідання не ідентичні в стилістичному відношенні; цей же сумнів ще збільшується, коли пригадати кінець наведеної цитати з „зачина“, новели...

В звязку з таким стилістичним „сривом“ варт згадати майже цілковиту відсутність пейзажу. Звичайно, це знову ж таки не означає, що автор повинен робити відповідні виправи, бо скупим на пейзаж був Достоевський; але візьміть таке характерне місце:

Шахай із Остюком стали близько хутора за скиртою старого сіна... Пустили коней до сіна, а сами вилзли на гору, поближче до світла. Чудовий краєвид! Тебе не змалюєш потертими п'ятаками звичайної мови. А незвичайність, як самоцвітний камінь—його дістають водолази з глибокої води (161).

З цих підкреслених мною рядків, стає ясным авторове відмовлення від змалювання краєвиду. І це ще збільшується, коли взяти далші рядки, в яких маємо звичайну собі топографію:

На захід далеко йшла стежка аж до того ліска. повертала там трохи й доходила до Павлівки (161).

Стратегічне завдання цього опису ясне.

Отже, коли пейзаж ввести конче треба, автор дає короткі порівняння, часто „імажиністського“ характеру, іноді не зовсім влучні; наприклад (беру наважання):

Сонце розпливається коло обрію, як рана (9).

Був саме той ранок, коли ще й „чорти не бились навулочки“. Приладдя до денного освітлення десь блукало за горизонтом, і якісь кури стали потроху візбурувати небесне просо (22).

Ніч поналивала в калюжі чорного атраменту.

Перше порівняння здається мені банальним, друге — штучним, третє — пародійним і личило б до відповідного жанру...

Отже, підсумовуючи всі ці зауваження, треба сказати, що не помиляється лише той, хто не робить. Тим ціннішими стають всі зазначені шукання з боку автора, його боротьба з традицією. Тут варт згадати закінчення „Туза й перся“.

Я знаю про зелене жито, як пахне, і мене нічна хвилює млюсть. Я тепер що- йно наповнюю себе проміннями зорь, таємниці хвилини. Тепер я лише відчуваю велике, і перо моє ворогує з думкою. Тепер в мені хаос. А пройде час, а зігнуться мої юнацькі плечі, і перше срібло на голові неминуче надійде — я буду суворим майстром. Я не випущу тоді блукати між рядками зайвого слова, я не дам бачити будування своїх будинків... (43).

Тому то й варт спинитися на недоладностях форми, стилю, бо відчуваєш перед собою надійну силу. Зокрема в стилі є багато свіжого, здорового. Взять хоча б такий „мазок“ настрою:

Котиться деревами шелест і зриває потроху жовту їхню одіж. Серце ступонить. Якесь рука завела пружину і закинула ключа в море. Ключа не знайдеш. Тому — користайся кожною осінню, серце! (129).

Поданий так психологізм треба особливо вітати по контрасту з нудним і поверховим „описательством“ в літературі, проти чого вже підносять голоси. Музика мови, ритміка повтору теж часом справляє добре враження:

Ви відгадали — я хочу топтати романтичні полині. На нож посиплється гіркий піл, гіркий піл. Стежка буде вести за горби в полиневий край. Гіркі подихи піднесе мені степ... День позгання вітри на тирло на ніч. А я топтатиму гіркі полині (9).

Беручи на увагу так сміливість шукань, як і те, що є одночасно позитивним і оригінальним в даній книзі, застережимо автора проти поспішності в продукуванні творів. Правда, так потрібно „отделаться словами“ від тих вражінь зор, зеленого жита і нічної млюсти! Але це загрожує другому — триванню, довгоцінності наслідків. Це витримання є велика вимога, яку накладає на автора його талант; особливо ж тоді, коли ми змальовуємо дуже близьку історію.

Бувши ворогом докторальних побажань критика — авторові, я б хотів думати, що автор не повернеться на проторений шлях штампованих зразків та трафаретів, а навпаки — вдосконалить шуканнями свої дані безперечної оригінальності, додавши їм більш переконуючої художньої сили.

Видання добре.

Гр. Майфет

В. Г. Короленко. Полное посмертное собрание сочинений. Дневник. Т. III. (1895—1898), с. 415—1927. Госуд. Изд-во Украины (Полтава). Ціна 2 крб. 10 коп.

Новий том Короленкова Щоденника¹⁾ охоплює менш ніж чотирьохрічний період (січень 1895—вересень 1898 р.), причому по окремих роках матеріал розподіляється надзвичайно нерівно: 1895 рік, останній рік перебування Короленка в Нижньому Новгороді, займає понад половину всього тому (240 сторінок): єдиний запис року 1896-го (13 жовтня) міститься на сімох сторінках (241—247); щоденник 1897 р. зайняв до ста (248—332), а 1898 року приблизно шістьдесят сторінок (333—395). Крім того, протягом майже цілого року, з 27/XI 1895 по 13/X 1896 р., Короленко зовсім не веде щоденника, як і останні два з половиною місяці 1896 року; а в щоденниках дальших двох років (1896—1898) часто-густо попадаються записи надзвичайно лаконичні — в один — два рядки. Всьому цьому були свої особливі причини, про які мова йтиме далі. Останній рік нижегородського життя Короленка міцно зв'язаний з декількома попередніми роками, і на сторінках Щоденника ми знов зустрічаємо добре знайомі картини пережитої минувшини: важке пригноблення людності з боку влади, надзвичайно активну діяльність жандарів та „охрани“, перлюстрацію приватного листування, найрізноманітніші причіпки цензури і такі ж різноманітні вибрики та випадки „помпадурства“ вищої місцевої влади — в особі нижегородського губернатора Баранова. Між іншим звертає на себе увагу цікава історія, що її викрив Короленко, як генералом Барановим (на папері, звичайно) були „окончательно закреплёны афганские рынки для

¹⁾ Нашу рецензію на перші два томи Щоденника див. в ч. I „Черв. Шляху“ за 1927 р.

русской торговли" (стор. 29 — 35). Як і в попередніх томах, К-о чутливо озивається на всі більш-менш видатні сучасні події, і щоденник його, як і раніш, являється справжнім літописом і дзеркалом громадського життя. З великою, почасти напруженою увагою нещодавній політичний засланець Короленко стежить за внутрішніми політичними подіями та настроями, цілком наводячи в своєму Щоденникові різні офіційні документи, витяги з газет, адреси „на височайшее имя“ деяких „земств“ та громадських організацій (в тому числі — петицію літераторів, що мала свою цікаву долю)¹⁾.

Надзвичайно цікаві сторінки, що відбивають вражіння як самого Короленка, так і широких кол громадства від „знаменних слів“ Миколи II, який 17 січня 1895 р., приймаючи представників „усіх верств“ думки про участь „представителей земства в делах внутреннего управления“ узвав „бессмысленными мечтаниями“. Всі сподіванки якогось „нового курсу“, що викликані було нещодавною зміною царювання, розпорошилися ураз, і всім стало ясно, що „молодой царь... опять оказался в руках чиновничьей и дворянской олигархии“ (с. 48). „Впечатление от речи государя повидимому очень единодушно и крайне неблагоприятно“, пише Короленко 25/1 і, підкреслюючи обурення навіть серед людей поміркованих, далі зауважає: „Если бы каким-нибудь усовершенствованным микрофоном собрать все отзывы, которыми „частная“ Россия откликнулась на речь 17 января,—боже мой, сколько материала для обвинений по ст. об оскорблении величества“. „Как бы то ни было — подсумовуе він — всероссийское недоразумение кончилось... Все идет по старому, на политический прогресс сверху нет надежды... вся надежда только на силы самого общества“ (47). А ще за місяць у Короленка виривається таке щире визнання письменника і громадянина: „Я теперь доканчиваю рассказ „Без языка“. Действие в Америке. Иногда и ничего не писал я с таким трудом. Америка,— когда, что ни день, то какая-нибудь российская неожиданность. Америка, когда царь всенародно популяризирует „бессмысленные мечтания“... Америка, когда на улах караулят стан шпионов... Америка, когда русский воздух насыщается сгущенными миазмами полицейского режима... Какая там, к чорту, Америка!“ (15/II — стор. 99).

Як і раніш, Короленко приділяє багато уваги надзвичайно важкому стану провінційної преси, що її добре знав і сам працював в ній. Особливо багато приводів для обурення давали безглузді причинки та утиск з боку нового начальника Головного Управління в справах преси — М. П. Соловйова, що вважав „найближчим своїм завданням, — уничтожить провинциальную прессу!“ (стор. 244). З слів Короленка, це був „не то идиот, не то сумасшедший“, що дивився на себе, як на „бурмистра в крепостном хозяйстве, наряжающего крепостных литераторов на работы“ (242). Між іншим і більша частина єдиного запису в щоденнику 1896 року присвячена саме справам преси та характеристиці цього „человека недоброкачественного, ненавистника литературы и кроме того полусумасшедшего“ (ib).

Не раз Короленко, що почав свою політичну кар'єру „неблагонадійної“ людини з активної участі в студентських хвилюваннях 70-рр., звертається в своєму щоденникові до т. зв. „студентського питання“ і студентських хвилювань середини 90-х рр. (див. стор. 36, 88, 104, 108, 117).

В межах 1895 — 1896 рр. майже цілий рік свого життя Короленко віддав на вперту напружену боротьбу в так званій „справі мултанських вотяків“, що їх обвинувачували в „ритуальному... вбивстві. Справа ця була наслідком темряви та релігійних забобонів, з одного боку, і чиновницького „усердя“ та „кар'єризму“, з другого, і коли Короленко сам побував на процесі та ретельно ознайомився зо всіма слідчими матеріалами, він виніс глибоке переконання, що не нещасні вотяки винні „в человеческом жертвоприношении“, а їх самих „принесли в жертву на алтаре полицейского и прокурорского честолюбия“ (222). З цього часу Короленко ставить собі метою не тільки врятування безвинно засуджених безпорадних „іногородців“, але й знищити кривавий наклеп, що був кинутий на цілу народність: „Я поклялся на сей счет чем-то в роде аннибаловой клятвы — и теперь ничем не могу заниматься и ни о чем больше думать“, писав він в одному листі 19/X 1895 р.

Як відомо, напружені зусилля Короленка в цій справі завершилися блискучим, повним успіхом, — мултанських вотяків виправдано, — але для письменника цей рік надзвичайного душевного напруження та загальної перевтоми не пройшов дурно: він захворів на гостре безсоння, що дуже давало себе почувати, набуваючи де далі загрозливого характеру. В. Г. довелося покинути всі справи і в січні 1897 року поїхати на провінцію — хоч трохи відпочити в іншій обстанові, серед свіжих вражінь: „хочется отряхнуться, сбросить будни, — записує він, — еще пожить, побороться, поработать“... (249).

Цікаво зазначити, що на весь час цього виключного напруження Короленко припиняє свій щоденник, і таким чином мултанський процес майже не відбився в його записах, в той час як спеціальне листування Короленка в цій справі набуло „величезного розміру“ (с. 9). Мабуть, що за таких обставин у нього просто не вистачало ні

¹⁾ Стор. 128, 247, 340. Деякі нові дані про цю петицію див. в „Красном Архиве“ 1927 р. № 1 (2), в статті Любимова: „Петиция литераторов Николаю II в 1895 году“.

моральної, а ні фізичної сили вести ще звичайні докладні записи в Щоденнику. Аж згодом, по закінченні процесу, Короленко починає підсумовувати особисті враження й наслідки всього, що було пережито, і підсумки ці дуже невеселі: „Мне кажется, что я за это время потерял несколько лет жизни!... Я кажусь себе хуже и слабее, чем когда бы то ни было (241 — 242)... Я был на рубеже сильной и тяжелой болезни и — еще не далеко ушел от этого рубежа“ (8/II 1897 р., с. 28). А ще за рік він пише (7/I 1898 р.): „я поседел и постарел за этот год борьбы с болезнью“, і називає цей рік „самым тяжелым во всей своей жизни“: „До этого кризиса я был молод. Стареть начал с этого времени, которое провело резкую грань в моей жизни“ (с. 336).

Після важкого 1896 р. записи щоденника Короленка — можливо, в наслідок втоми — набувають характеру дрібних побіжних нотаток і зауважень, іноді обмежуючись одним — двома рядками, навіть — одним словом²⁾, але увага письменника до всяких проявів життя, до людського суму та радості, до боротьби за щастя й гідність людини — не стає меншою. В записках 1897 — 1898 рр. він цікавиться життям ковалів Володимирської та Нижегородської губерній, що працювали в умовах справжнього визиску з боку фабрикантів і „скупщиків“; його приваблюють типи селянських філософів і винахідників, які тягнулися до книжки, до знання, а також селянські „скептики“ і „нігілісти“, що одного з них Короленко називає „замечательным человеком“, „сельским Вольтером и вольнодумцем“ (268).

В Румунії, де К-ко був з родиною на весні 1897 р., він цікавиться національним питанням, становищем робітників на рибних промислах, зборами робітників-соціалістів. що на їх червоному прапорі він побачив незвичайне тоді гасло: „Пролетарі всіх країн, єднайтеся!“, взаємовідносинами різних релігійних сект і т. д., і т. д.

Серед дальших нотаток звертають на себе увагу враження Короленка від нещодавно збудованого тоді Володимирського собору в Києві (323 — 325) та його думки про відомий вибух у Знаменському монастирі в Курському (350 — 352). Смерть міністра народної освіти Делянова „много лет лежавшего гнилой колодой поперек дороги народного образования в России“ викликає таке гірке зауваження письменника: „Только у нас и возможны десятки лет“ министерства выжившего из ума и впазшего в детство человека“ (336).

Як в перших двох томах Щоденника, Короленко не раз зупиняється на спостереженнях над власними дітьми, відокремлюючи ці записи заголовками „Мои дети“, „Мои девочки“ (стор. 178, 307, 333, 338): тут одночасово відбиваються і художні спостереження письменника, і любов та дбайливі думки ніжного батька. Що до художніх симпатій та літературних уподобань Короленка, на жаль, в даному томі вони майже не відбилися³⁾.

В III-му томі Короленкова Щоденника, як і в попередніх, знаходимо невеличкий, але гарно складений вступ „від редакційної комісії“ (стор. 5 — 9), що дає коротенькі відомості про відповідні рукописи письменника, а також огляд і загальну характеристику Щоденника за 1895 — 1898 рр. Між іншим тут використано не тільки дані щоденника, але й листування Короленка та деякі твори, причому Прекрасно сакрагеризовано його роль та участь в „мултанській справі“, яка так відбилася в записках самого Щоденника. Крім того, чимало корисних зауважень подано в примітках під текстом. В кінці тому вміщено „Показчика іменнів та творів“ (397 — 408) і, нарешті, „Зміст III тому“ (409 — 414). Ціна книги не висока і видано її гарненько, хоча й не без друкарських помилок.

О. Назаревський

Еміль Вергарн Поеми. Переклад М. Терещенка. Державне Видавництво України. Стор. 126. Ціна 1 карб.

М. Терещенко вже протягом декільких років працює над перекладом поезій Вергарна, і український читач мав можливість оцінити високу літературну вартість його перекладів по окремих поезіях, надрукованих в „Червоному Шляху“ (за 1924 рік), а також по невеличкій збірці, виданій 1922 року під назвою: „Переклад вибраних творів Е. Вергарна“ (Київ, „Спілка“). Хоч і боїмось викликати незадоволення автора, дозволимо собі зазначити, що чимало з його перекладів принаймні не гірші за його власні твори. Щоб пересвідчитися в їхній художній вартості, досить їх порівняти з іншими перекладами тих самих поезій Вергарна, — порівняти, наприклад, цей уривок із „Повстання“:

Убить, щоб оновлять, творить.
Мов ненажерливе життя
Зубами перешкоди розтрити
В одну скажену, божевільну мить;
Убить чи вбитим бути для буття (стор. 78)

¹⁾ В цей же час, в останні дні процесу вмерла маленька донька В. Г. Короленка.

²⁾ Наприклад: „В Москве“ (31/VIII 1897 р. — с. 325), „Работаю“ (2/X — с. 327) і т. д.

³⁾ Раз тільки, перечитавши втретє „Войну и мир“, Короленко яскраво висловив своє захоплення Л. Толстим: „Никто не писал с такой захватывающей правдой. Золя — ломака и лгун перед Толстым даже в лучших своих произведениях“ (252).

з відповідним перекладом Г. Шкурупія (що зорсім не позбавлений поетичної вартости і навіть ближчий до оригінального тексту):

Убивать, щоб творить, відновлять,
Нестримно, шалено хапать за мету,
В момент божевілля і сказу.
Убивать або жертвою впасти,
Щоб одкрити дорогу новому життю.

Оскільки перший переклад ближчий до Вергарного стилю, від кованої чіткости ритму до останнього віршу з його неможливим для французької мови, але властивим Вергарнові — своєю динамікою і виразністю — накопиченням алітерацій і асовансів: „Убить чи вбитим бути для життя“. Найкраще виходять у М. Терещенка поезії, написані самим вер-лібром і збудовані на складних рефренах і повторах, які він уміє художньо передати; див. напр., „Вітер“ (стор. 45 — 47), де від строфи до строфи проходить мінливий рефрен:

На жовтих нивах,
В дощах, у зливах
Вітрами трубить Листопад.

Переклади М. Терещенка часто справляють враження самостійних творів; цим багато сказано. В них є стиль (те, чого звичайно бракує віршованим перекладам), і цей стиль, до певної міри, конгеніальний стилеві Вергарна.

Але всі ці позитивні риси даного перекладу не можуть заступити того факту, що переклад цей мало звертає уваги на текст — і навіть на розмір оригіналу. М. Терещенко передає Вергарнів вер-лібр ямбичними віршами — неоднаково довгими і це можна робити: Вергарнів вер-лібр має багато більш ямбів і ритм його взагалі значно простіший і прозоріший, ніж це звичайно думають, вже не кажучи про спірність самого поняття українського вер-лібру (спроби, що в цім напрямку зробили Г. Шкурупій, В. Поліщук та інші, навряд чи можна вважати за доказові). Зате правильний, олександрійський Вергарнів вірш М. Терещенко передає надзвичайно вільно: через шости, п'яти, чотирьох — і навіть семистопні (!) ямби, перемішані без ніякої послідовности в однім вірші, і часто навіть без натяка на цезуру; таким чином зникає контраст між вер-лібром і олександрійським віршем, — контраст, якому сам Вергарн надавав великої ваги, суворо зберігаючи ради нього в олександрійському вірші всі правила ритму й цезури. Але ці метричні вільності — дрібниці, супроти тих, на які М. Терещенко дозволяє собі, передаючи словесний і синтактичний бік тексту. Розгляньмо, для прикладу, поезію „Пастушка“ (стор. 23 — 24). Старанно полічивши відповідні й невідповідні оригіналові рядки, виявляємо, що із 32 переложених віршів 8 окремих віршів і 4 полувірші не відносяться безпосередньо до оригіналу, — не числячи великої кількості інших більш-менш дрібних ухилів.

Певна річ, що при цім певну кількість Вергарнових віршів ніяк в перекладі не виявлено. Здається, ціла строфа — 4-а — цілком належить перекладачеві, якщо тільки він не користувався з такого тексту „Флямандок“, який різниться від звичайного (вид. „Mercure de France“ 1915), — однак це трудно припустити (бо, здається, оригінал такого розходження не має). Серед всіх оцих віршів, полувіршів і окремих виразів, що перекладач подав „від себе“, трапляються такі, що їх Вергарн міг би написати, напр. „Звисяють руки, вкриті теплим потом“; але більшість належить до типових „літературних кліше“, недозволених ні в якому перекладі, — а в перекладі Вергарнкової лірики — особливо. (Напр.: „Але дримається й склепляє сон очиці“; — „А з плеч розкішним візерунком коса спадає до землі“).

Ще більш „вільностей“ стріваємо в поезії „Дикий чернець“ (стор. 26 — 27). За цю поезію Вергарн не може ніяк відповідати; бо, дійсно, який це переклад, коли в дальших двох рядках:

А мовчазний, суворий, праведний Христос
Влучає в їхнє серце стрілами погроз;

тільки слово „Христос“ належить Вергарнові, а все інше — М. Терещенкові! (Дословний переклад: „І старовинні Христи з блукаючим поглядом, жажні, вкриті піною, такі, як їх вславляли німецькі малярі“).

Ще один приклад такого „перетворення“ оригіналу. В поезії „На березі“ (стор. 35) читаємо:

Надходить вечір і своїм крилом,
Мов чорним, непроглядним помелом
Розрізує блакить.

„Крило“ вечора порівнянне до чорного „помела“, — дивне накопичення образів! А в оригіналі цьому відповідає: „Вечір прорізав увесь простір широким, чорним жестом“. Очевидно, що такий переклад зовсім не відтворює даного образу (дуже характерного для Вергарна), так само як і шаблонний рядок: „Синіє світлий день, розвіялись тумани“ (там же), — що зміг би написати кожний „неокласик“ — ніяк не нагадує збудованих на рефренах Вергарнових віршів: — „Le jour entier, jour clair, jour sans pluie et sans brume“ (Весь день, ясний день, день без дощу і без туману). Але переклад, що не передає ні образу, ні поетичної синтакси оригіналу ні в якому разі не можна визнати за переклад художній. Стриваємо, звичайно, поезії, перекладені більш-менш точно („Коваль“, „Душа міста“, „Банкір“), але, по-перше їх не багато, а по-друге вони належать до тих широко-відомих творів Вергарна, які жодний перекладач не відважиться переіначити, — саме через те, що вони загально відомі.

Очевидно, М. Терещенко належить до того типу перекладачів, що пильнують відтворити поетичний стиль оригіналу, менше зважаючи на текст; а це дає наслідки або дуже добрі, або дуже погані: маємо або високо-художню стилізацію, або мало художній „переказ своїми словами“, а інколи і „своїми думками“. М. Терещенко часто має і те і друге: чудові стилізації „під Вергарна“ (напр. „Повстання“, „Вечір“) мирно уживаються під одною обгорткою з дуже блідими „переказами“ (напр. „Свині“, „На північ“). Тому перекладам М. Терещенка можна скоріш дати назву „переспіви“ ніж „переклади“. Звичайно, це не зменшує їх самостійної, художньої вартості (там де вона є), — аджеж, наприклад, Пушкінські „Подражання Корану“ або „Подражання Песни Песней“ (під заголовком „Из Песни Песней“, але ніхто не матиме цього за переклад) належать до шедеврів Пушкінської лірики взагалі. Художня стилізація має свої естетичні закони і своє — інколи дуже велике — художнє значіння, — тільки не треба змішувати її з перекладом, бо норми художнього перекладу принципово не можна прикладати до неї.

Що до вибору поезій уміщених в цій збірці, то приємно зазначити, що М. Терещенко не обмежується найбільш відомими книгами Вергарна („Чорні факели“, „Полгалюцинують“, „Міста-Спрути“, „Буряні сили“), які, натурально, найчастіше дають матеріал для перекладів; поруч із ними в М. Терещенка представлені і такі розмірно маловідомі книги поезій, як „Фламандки“ (Les Flamandes 1883), „Ясні години“ (Les heures claires 1886), „Вечірні години“ (Les heures du soir 1911), „Високе подум'я“ (Les flammes hautes 1917) та інші. Через те читач може мати з цієї збірки більш об'єктивне уявлення про поетичну творчість Вергарна, ніж те, яке являється при читанні окремих, „штандартних“ поем його, що їх звичайно друкують по всіляких хрестоматіях та антологіях. Поруч з Вергарном, — поетом революції, тут стає перед читачем ще другий Вергарн, — представник інтимної й філософської лірики, що зазнав на собі дужого впливу В. Гюґо та інших французьких романтиків. Не можна сказати, щоб ця сторона Вергарнового поетичного обличчя мала дуже цінне художнє чи громадське значіння, але вона займає надто багато місця в літературній творчості Вергарна, щоб її можна було безкарно ігнорувати (як це здебільшого робиться).

Також добре передані Вергарнові „поєми-характеристики“, збудовані по типі „колективного, соціального портрету“, що являють собою найдосконалішу „внутрішню форму“ Вергарнкової лірики. („Трибун“, „Банкір“, „Коваль“ і т. и.). На жаль зовсім нема поезій із книги „Разгроми“ (Les débades 1888), — одної з найхарактерніших для раннього Вергарна — а також із циклу „Вся Фландрія“ (Toute la Flandre I — V. 1904 — 1911) де поет виявив себе, як незрівнянний майстер краєвиду та історичної характеристики. Жалкувати за відсутністю „зразків патріотичної лірики“ Вергарна (доби імперіалістичної війни) звичайно, не доводиться.

Вступна стаття М. Терещенка (Е. Вергарн. Стор. 7 — 20), написана загалом із смаком і добрим знанням предмету, не досить ясно визначає пантеїстичні мотиви Вергарнкової творчості, які особливо зміцніли за час останніх років перед війною і навіть загрожували обернути поета революції на проповідника нової, пантеїстичної релігії, побудованої на естетичному світосприйманні. Досить пригадати анти-соціальне, по суті, гасло, що він кинув підчас своєї літературної мандрівки до Росії в 1913 році; „Моральний порядок має будуватися на культі ентузіазму“. Тому ми маємо право сказати, що і в колишньому його „колективістичному світосприйманні“, в тому „ясному, гармонійному, довершеному світогляді“, який так імпонує М. Терещенкові (стор. 18 — 20), тайлося чимало шаблонного опортунізму і „космічної“ плутанини (див. нашу статтю „Е. Вергарн та соціальне значіння його творчості“, Червоний Шлях, 1927, № 1, стор. 275 і далі). Світогляд Вергарна ніяк не можливо назвати „гармонійним“; він повний внутрішніх суперечностей, що дозволяли йому, напр., бути одночасно поетом соціальної революції й офіційно визаним (з 1908 року) „національним поетом“ королівської Бельгії. Що поетична творчість Вергарна по суті своїй революційного характеру — сумніву немає, але про гармонійність і закінченість світогляду, в таких умовах, говорити не можна.

Видано книгу гарно; маємо в ній прекрасний портрет Е. Вергарна (з добре відтвореним факсиміле).

В. Державин

Фрік, Ріхард. В обіймах полярної ночі. Переклад з шведської мови В. Гладкої і Е. Корякіної. Книгоспілка (1927), стор. 120, ц. 65 коп.

Європейським літературам відома ціла низка наслідувань творчості Данієля Дефо, низка своєрідних національних робінзоніад.

Не од того й українська література була, щоб створити також подобенство своєї робінзоніади.

Десь у 20-х роках Київське видавництво „Вернигора“, та вже не в Києві, а на еміграції видало твір, не пригадується вже якого автора, під назвою „Син України“.

Повість ця, призначувана для шкільної молоді, оспівувала пригоди хлопця-бранця, що, тікаючи з турецького полону, долею закинутий був на відлюдний острів, де зустрів, як і полагается за традицією робінзоніад, свого П'ятицю і, врешті, заснував на острові колонію, що урядована була на підставі власних законів, що достоменно відбивали політичний програм ідеологів видавництва „Вернигора“ — „соціалістів - самостійників“.

Сказаного вище про цю своєрідну спробу створити українську робінзоніаду буде мабуть досить, щоб виснувати про нікчемність цього вернигорівського заходу. Випало до того ж так, що „Син України“ так і не добрався до наших шкільних книгозбірень і відомий на Радянській Україні, в числі кількох поодиноких, коли не в одному, навіть, примірникові.

Та, очевиднож, потяг в українського читача до літератури типу робінзоніад безперечно є — адже кілька маємо видань правилання цього типу — „Робінзона Крузо“ Дефо, маємо оце тепер і згадану в наголовкові повість шведа Ріхарда Фріка, що так само належить до категорії робінзоніад.

За традицією, розпочатою ще „Робінзоном“ Дефо, дія більшості наслідувань, пізніших робінзоніад, одбувалася, так само, коли не в екваторіальних то в південних чи східних країнах. Не те маємо з твором Ріхарда Фріка. Тут зустрічаємося ми з типовою національною робінзоніадою, її й дія одбувається через те на терені, підвладному Швеції, що її й герой — коли не швед то норвежець — яскравий представник північно-європейського племені.

Ріхард Фрік досить уміло сплів свою повість, хоч і заснував її на основі банальної, утертої схеми робінзоніади. Тут і неодмінне веселе й безтурботне товариство мандрівників, що неминучим є вступом до опису аварії корабля, тут і чудодійний рятуюнок кількох пасажирів його й доречний беріг Шпіцбергена і можливість дістатися уламків потонулого корабля, щоб узяти потрібні для полярної зимівлі на Шпіцбергені припаси. Мало того, тут і, ніби дбайливою рукою приготовлена, „ізда“ росіян - китоловів, збудована перед роком 1743 і різні подібні ж до цього „несподіванки“, як от прибулний ескімоський собака, то - що.

Ото ж Ріхард Фрік, користувавшись з банальної основи, зумів, проте, зробити свою повість читабельною. Аналізуючи причини цього, мусимо визнати здорову провідну ідею, покладену автором в основу свого твору, герой якого — норвежець Братт — в житті не мав нічого, крім фізичної сили, витривалості та більш - менш доброго настрою.

За допомогою цих добрих властивостей Браттові вдається врятувати випадкове товариство, закинуте завдяки аварії корабля на відлюдний беріг Шпіцбергена. Вдається допомогти французькому професорові, багатій німкені та розсудливому лощанові перезимувати в умовах полярної ночі на Шпіцбергені й перерізати півострів шляхами льодовиків, в напрямку до першої людської оселі, якої й досягає та без рвучкого професора й старого лощмана, що загинули, не дійшовши мети.

Отож повість Ріхарда Фріка й є своєрідний гімн на честь дужості, витривалості й здорового духу, однак гімн, заправлений, подекуди, сентиментальним сосом, описом банального кохання, міщанського упадання навколо їжі, передбачень смерті то - що.

Переходячи до оцінки користи, що її може дати перекладена на нашу мову повість Ріхарда Фріка, мусимо визнати, що книжка буде цікавою й корисною для нашої молоді, якій не чужий є ідеал дужості й витривалості, якій не зашкодить і зазнайомиться з побутом, природою й, подекуди, економікою не так уже далекого од нас Шпіцбергена, молоді, що зуміє й відкинути той сентиментальний сос, що ним потроху заправлено повість в цілому.

Як заслугу видавництва треба зазначити вмілий добір перекладачів. Не зважаючи на те, що повість Фріка є одним з найперших і небагатьох творів, переказаних українською мовою з мови шведської, перекладачки гідно справилися з своїм завданням. Переклад з мовного боку зразковий, напрочуд гарний, що й спричиняється, безперечно, до популярності Фрікової повісті серед наших читачів.

Зате не зовсім гаразд з коректою (досить недбала) та з редактурою повісті. За уважного ставлення до редагування можна б без шкоди, навпаки з користю для твору, викинути геть чимало зайвого сентиментального сосу, повикидати або ж, принаймні, переказати нашою мовою порозкидувані по книжці чужомовні (французькі) вирази та

подати в кінці книжки, як не в тексті, коли ходить про суцільність вражіння, потрібні примітки. А вони справді потрібні, і куди кориснішою зробили б книжку в руках українського масового читача.

Не завадило б так само й ілюструвати видання, бо повість Фріка це найперше твір для молоді, що така охоча до малюнків, до ілюстрації. Прекрасна обгортка, виконана Сергієм Пожарським лише підкреслює потребу ілюструвати повість й наявні до цього можливості, які дає багатий на описові подробиці твір Фріка.

Не зовсім зрозуміла є, врешті, причина того, що видавництво захвало піднаголовок книжки, не зазначивши ніде, чи це повість для юнацтва, чи може опис подорожі на зразок нудного „Фрегата Палади“. Видання є через те, аж до перечитання його, своєрідною загадкою для необізнаного на книжках читача, а яка з цього користь і для нього і для видавництва?

С. Кравців

До редакції „Червоний Шлях“

Шановні т. т., прошу надрукувати такого листа.

Я, брат поета - революціонера Василя Чумака, який загинув в 1919 р. у Києві від руки Денікинщини, звертаюсь до т. т., що знали Василя Чумака з проханням. Працюючи над літературою і нелегально живучи під час панування контр-революції на Україні, Василь Чумак по товаришах та знайомих позалишав свої надруковані вірші, поезії та різні нариси, які за відомостями і досі зберігають окремі особи. Поставивши за мету зібрати всі матеріали до повного архіву документів брата, та ті, що ще ненадруковані, подати до повної збірки творів, що незабаром вийде з друку, я з щирим проханням звертаюсь до т. т., що мають будь які матеріали мого брата Василя Чумака, надіслати їх мені на адресу: м. Київ, вул. Короленка, № 58. Інститут Народньої Освіти, для Миколи Чумака.

Прощу інші редакції передрукувати цього листа.

З тов. привітом М. Чумак

ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПРИЙОМ ПЕРЕДПЛАТИ НА ЖУРНАЛИ :

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ ТЕХНИЧНОЇ НАУКИ Й ПРОМИСЛОВОСТИ
НАУКОВО-ТЕХНИЧНИЙ ВІСНИК

ОРГАН ТЕХНИЧНОЇ СЕКЦІЇ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ПРИ УКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК

За участю: Управління Науковими Установами НКО УСРР та Науково-Технічного Управління Найвищої Ради Народнього Господарства УСРР.

РЕДАКЦІЯ МІСТИТЬСЯ:

м. Харків, Пушкінська вул., 62, будинок учених, тел. 9-45

Умови передплати: На 1 рік — 15 крб., на 6 міс. — 8 крб., на 3 міс. — 4 крб. 50 коп., на 1 міс. — 1 крб. 75 коп. Окреме число — 2 крб.

НАУКОВИЙ ДВОМІСЯЧНИК УКРАЇНОЗНАВСТВА
У К Р А Ї Н А

ОРГАН ІСТОРИЧНОЇ СЕКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

За редакцією акад. МИХ. ГРУШЕВСЬКОГО.

Умови передплати:

На рік — 8 крб., на 6 міс. — 4 крб. 25 коп., Окреме число — 2 крб. 25 коп.

ЩОМІСЯЧНИЙ ГРОМАДСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
РАДЯНСЬКА ОСВІТА

— ОРГАН НАРКОМОСВИТИ УСРР —

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік — 3 крб. 50 коп., 6 міс. — 1 крб. 80 к., 3 міс. — 90 коп., 1 міс. — 35 коп.
Окреме число — 40 коп.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
ШЛЯХ ОСВІТИ

ОРГАН МЕТОДКОМУ НКО УСРР

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На рік — 13 крб. 50 коп., 6 міс. — 7 крб., 3 міс. — 4 крб., 1 міс. — 1 крб. 60 коп.
Окреме число — 1 крб. 80 коп.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
КРАСНОЕ СЛОВО

ОРГАН ВСЕУКРАИНСКОГО СОЮЗА ПРОЛЕТАРСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ ВУСПН
(НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ)

Подписная цена: На год — 7 руб., 6 мес. — 3 руб. 75 к., 3 мес. — 2 руб.
1 мес. — 70 коп. Отдельный номер — 75 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ

ГОЛОВНА КОНТОРА ПЕРІОДСЕKTOPY ДВУ

(м. Харків, Сергіївська п. 11) Миколаївська вул. 14, у Львівському Період-сектору скрізь по Україні, поштово-телеграфні контори та листонші.

БІБЛІОТЕКА

Dr. 1

1-40